

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Diplomová práce

Kristýna Horáková

Analýza školních seznamů literárních děl
k ústní části maturitní zkoušky z českého
jazyka a literatury

The Analysis of school lists of literary works for oral maturity
exam in the Czech language and literature

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. František Brož

Poděkování

Tímto děkuji Mgr. Brožovi za trpělivost, spolupráci a cenné připomínky. Za podnětné konzultace děkuji také Mgr. Vojtíškovi.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 20. července 2021

Kristýna Horáková

Abstrakt

Diplomová práce analyzuje seznamy četby sestavované jednotlivými středními školami ve školním roce 2016/2017 v rámci společné části maturitní zkoušky — ústní části zkoušky z českého jazyka a literatury. Práce vytváří základní materiál pro zkoumání podoby a vývoje státní maturitní zkoušky. Školní seznamy děl usouvztažňuje s literárněteoretickým pojmáním kánonu a dotýká se literární vědy, pedagogiky a didaktiky.

Práce postupuje od obecného zkoumání literárního kánonu k funkcím a podobám kánonu školního a maturitního. Poté se zabývá konkrétními dokumenty, které měli k dispozici žáci maturitních ročníků. Práce provádí základní výzkum na výběrovém souboru 461 středních škol, které realizují studium zakončené maturitní zkouškou. Následuje představení získaných dat, ověření splnění závazných kritérií Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky a komparace získaných dat s dostupnými zdroji ze školního a literárněvědného prostředí. Závěry odkrývají podobu materiálu daného segmentu maturitní zkoušky a jsou zasazeny do kontextu současných poznatků akademické a odborné společnosti.

Klíčová slova

Seznam literatury, maturitní zkouška, český jazyk a literatura, školní četba, literární kánon, současná literatura

Abstract

This thesis analyses reading lists composed by secondary schools in school year 2016/2017 for the purposes of common general part of maturity exam – oral exam from Czech language and literature. The thesis creates basic material for exploring the form and development of state maturity exam. Reading lists are put into context with literary theoretic conception of canon as the thesis touches upon literary science, pedagogy and didactics.

The thesis proceeds from general analysis of literary canon to functions and forms of canon (school canon and maturity exam canon). Then it concentrates on documents, which were available to students taking the maturity exam. The thesis carries out research on collection of 461 secondary schools that offer studies completed by maturity exam. It is followed by presentation of obtained data, verification of its correspondence to binding criteria defined in Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky (document specifying requirements for common general part of maturity exam) and comparison of obtained data with available sources from school and literary background. The conclusions reveal the content of given part of maturity exam and are set into context of current knowledge of academic and professional society.

Keywords

Reading lists, maturity exam, Czech language and literature, school reading, literary canon, contemporary literature

Obsah

1	Úvod	8
2	Kánon	10
2.1	Kánon – významy a podoby	11
2.2	Školní kánon	16
2.3	Maturitní kánon	19
3	Analýza seznamů děl	20
3.1	Popis výzkumu	20
3.1.1	Projekt výzkumu	20
3.1.2	Hypotézy	22
3.1.3	Základní a výběrový soubor	22
3.1.4	Technika sběru dat	24
3.2	Základní výsledky výzkumu	25
3.2.1	Získaná data – školy	25
3.2.2	Získaná data – díla	26
3.2.3	Vliv regionálnosti	28
3.2.4	Vliv typu škol	29
3.3	Četná díla	31
3.4	Současná literatura	33
3.5	Komparace se sepsanými kánony	37
3.5.1	Porovnání se seznamem autorů k didaktickému testu	37
3.5.2	Vliv Seznamu autorů k didaktickému testu na seznamy děl	38
3.5.3	Bloomova kanonická díla	40
3.5.4	Maturitní kánon a <i>Povinná školní četba v českém společenském kontextu</i>	42
3.5.5	Výčty, články, projekty	43
3.6	Unikátně zastoupená díla	47
3.7	Typologie seznamů	49
4	Závěr	53
5	Seznam použité literatury	54
6	Seznam příloh	60
7	Přílohy	61

1 Úvod

Tato diplomová práce se zabývá seznamy literárních děl, které pro své žáky sestavily jednotlivé školy ve školním roce 2016/2017. Na jejich základě probíhá výběr zadání ústní části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury a podobu těchto seznamů udává *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*¹ platný od školního roku 2015/2016. Seznam děl² obsahuje minimálně 60 titulů rozčleněných do čtyř skupin (světová a česká literatura do konce 18. století, světová a česká literatura 19. století, světová literatura 20. a 21. století a česká literatura 20. a 21. století). Každý žák si z nabídky sestaví vlastní žakovský seznam a z něj si u maturitní zkoušky vylosuje jedno dílo. Na jeho základě prokazuje požadované vědomosti a dovednosti. Tento koncept ústní zkoušky se výrazně liší od podoby maturitní zkoušky před rokem 2011.

Otázky týkající se státních maturit, proměny školního vztahu k literatuře a obsahu seznamů děl se objevují v akademickém i školním prostředí. Diskuse se dotýkají obecných témat o účelu výuky literatury na středních školách³, reflektují probíhající změny, dílčí i komplexní. Setkat se můžeme i s termínem revoluce v literární výchově.⁴ Králíková⁵ říká, že diskuse o výuce literatury zpravidla sklouznou právě k tématu podoby maturit a literárního kánonu. Seznamy děl nesou velkou výpovědní hodnotu – odhalují způsob výuky literatury na dané škole a mohou být nástrojem k poznání školní praxe.

Seznam děl mimo jiné „formuje studentovu představu o tom, co je literatura“⁶ a vytváří povědomí o obrazu literárního kánonu. První část této práce je proto věnována kánonu, zvláště jeho podobám a funkcím ve školní praxi.

¹ Viz příloha 1.

² V celé diplomové práci používáme zkrácené sousloví „seznam děl“ pro školní seznam literárních děl definovaný v *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*. Věříme, že toto zjednodušení přispěje k přehlednosti textu.

³ BÍLEK, Petr A. Proč je důležité učit literaturu: Teze, jež patří přitlouci na dveře sborovny. *A2*. 2020, **XVI**(15), 18. ISSN 1803-6635.

⁴ JANOUŠEK, Pavel. S kanónem na kánon: Kvadratura kánonu a nesamozřejmost jeho samozřejmosti. Část 2. *Tvar*. 2015, **26**(17), 16. ISSN 0862-657X.

⁵ KRÁLÍKOVÁ, Andrea. Pitva literatury: Co prozrazují diskuse o maturitním kánonu. *A2*. 2020, **XVI**(15), 5. ISSN 1803-6635.

⁶ Tamtéž

Zkoumání tématu přináší řadu domněnek a tvrzení, která nebývají vždy opřena o exaktní data. Právě nimi bychom chtěli přispět do odborné diskuse.

V průběhu tvorby této práce publikoval Vojtíšek *Analýzu seznamů literárních děl k maturitě*⁷ a pojednal o maturitním kánonu.⁸ Jeho motivace i cíle jsou velmi podobné našim. Vojtíšek přináší přehled o podobě seznamů děl ve školním roce 2019/2020 a naskytla se tedy příležitost sledovat jejich případnou proměnu v čase. Práce se liší metodou – Vojtíšek využívá strojové zpracování dat, podklady pro tuto diplomovou práci jsou zpracovány ručně. Díky tomu můžeme pojednávat o málo zastoupených dílech, zamýšlet se nad absencí očekávaných titulů či přinést typologii seznamů děl. Celkově jsme se po obeznámení s Vojtíškovou analýzou rozhodli akcentovat kapitoly s užším tematickým zaměřením, aby tato práce nesklouzla k pouhému porovnávání zjištěných skutečností.

⁷ VOJTÍŠEK, Ondřej. *Analýza seznamů děl k maturitě* [online]. [cit. 2021-6-30]. Dostupné z: <https://uclk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/56/2021/03/Analyza-seznamu-literarnich-del-k-maturite.pdf>

⁸ VOJTÍŠEK, Ondřej. *Literární kánon z maturitní perspektivy*. [před vydáním].

2 Kánon

Co je kánon? Vyčerpávající odpověď na tuto otázku dalece přesahuje rozsah této části práce. Problematika má mnoho rovin, z nichž některé jsou našemu úzce zaměřenému zkoumání vzdálené, ačkoliv v obecné rovině z něj samozřejmě vychází.

Nejprve se pokusíme shrnout obecné náhledy na kánon, objasnit původ jeho pojmenování a krátce nastínit, jak se přemýšlení o kánonu vyvíjelo. Poté se zaměříme na kánon školní, potažmo maturitní. Zkoumání kánonu ve vztahu ke vzdělávání má svá specifika – méně akcentuje literárněteoretické otázky, zaměřuje se na praktické podoby a využití kánonu. Nakonec se pokusíme nastínit situaci, v jaké se nachází kánon v českém školství, hlavně v souvislosti s přechodem na státní maturitní zkoušky. Vzhledem k provázanosti praktické části diplomové práce s českým školstvím, jsme zvláště v souvislosti s částí věnující se školnímu kánonu volili převážně české zdroje či zdroje reflektující situaci v našem prostředí.

2.1 Kánon – významy a podoby

Pojednání o kánonu často začíná, téměř kanonicky, etymologickým exkurzem. Řecké slovo s hebrejským původem kánon znamenalo, jak píše Markiewicz:

„*třtinu*“, „*hůlku*“, *později mj. „měrný prut“ – v přeneseném významu smyslu slova – pravidlo, normu a také vzor nebo soubor takových pravidel, norem nebo vzorů*⁹

Podobně je kánon definován v *Etymologickém slovníku*:

*soubor zásad, pravidel; skladba, v níž hlasy s různými nástupy zpívají tutéž melodii [...] z lat. canon „pravidlo, řád, církevní zákon“, z ř. kanon „rovná hůlka, pravidlo, zákon“, jež se většinou odvozuje od kánna „rákosová hůlka, třtina, trubice“.*¹⁰

Kánon se netýkal konkrétně literatury, ani výhradně umění a ve většině svých významů označoval cosi schváleného, závazného či předepsaného. Termín kánon byl a je specificky používán v biblickém kontextu. Označoval soubor knih, které byly zahrnuty do celku *Bible*. Uvedení do tohoto kánonu se označovalo kanonizace, stejný termín se používá i pro zasvěcení osob mezi svaté. I zde silně akcentují významy jako stálost, neměnnost a řád. Významu z hudební terminologie, který je většinou v literárních studiích přehlížen, se věnuje Kaplická Yakimova¹¹ a s kánonom literárním vidí zajímavou paralelu. Hudební kánon je opakování celých vět nebo melodie dvěma až šesti hlasy. První hlas je vedoucí, postupně se k němu přidávají další hlasy, které opakují totéž. Kaplická Yakimova připodobňuje hudební postup k literárnímu. „U literárního kánonu můžeme mluvit o neustále se opakujících hlasech kritiků, literárních historiků a neprofesionálních čtenářů, která po sobě mnohdy opakují stejná hodnocení [...], i když jiným hlasem, tj. zdůvodněním na základě odlišných interpretačních strategií.“¹²

Co je kánon v moderním pojetí? Neexistuje jednoduchá, všeobecně přijímaná definice a „úvahy o literárním kánonu vyvolávají dlouhodobě více otázek než odpovědí“.¹³ Různí autoři považují za kánon různé konstrukty, nejrozličněji je pojímají a dále člení. Rámcově se ovšem to, za co dnes

⁹ MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze*. 2007, (3), 63. ISSN 1212-5547.

¹⁰ REJZEK, Jiří. *Etymologický slovník*. 3. Praha: Leda, 2015, 269–270. ISBN 978-80-7335-393-3.

¹¹ KAPLICKÁ YAKIMOVA, Věra. *Literární kánon a překračování hranic: formování kánonu v cizím prostředí*. České Budějovice: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2585-2.

¹² Tamtéž, s. 11.

¹³ LISTÍKOVÁ, Renáta. Literární kánon ve vzdělávání z pohledu francouzské a české tradice. *CANON: Otázky kánonu v literatuře a vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2014, 17. ISBN 978-80-246-2975-9.

kánon považujeme v širokém slova smyslu, začalo objevovat na konci 18. století v Německu. Velká antická i moderní díla byla označována za kánon pro další spisovatele, přítomna byla stále paralela s církevní kanonizací. V této době se jednalo jen o několik málo zmínek, do přednějších řad zájmu se začal kánon posouvat koncem 19. století a ve 20. století. Začaly se objevovat seznamy doporučené literatury a postupně se kánon stále více stával souborem textů, který formuje naše představy o kulturním dědictví. Začaly ho využívat instituce a stal se všeobecně rozšířeným pojmem. V poslední čtvrtině 20. století byly diskuse o kánonu významným tématem literární historie i kritiky. Především ve Spojených státech amerických se na konci 70. let 20. století objevila kritika kánonu bílých mužů (Dead White European Males), založená na seznamech četby pro univerzitní studenty. Termínu kánon se v tomto kontextu dostalo literárněteoretického i laického přijetí. Diskuse o kánonu v západní společnosti stále probíhají a od 90. let 20. století jsou více slyšet i v českém literárním okruhu.

Vraťme se k otázce, co kánon je. Müller pracuje s tautologií „literární kánon je, co literárním kánonem ustavíme“,¹⁴ Bloom¹⁵ staví kánon na estetické hodnotě děl, Reich-Ranicki otázku obrací a říká, co kánon „není a nemá být [...]. Není to ani zákoník, ani katalog, ani nařízení nebo pokyn a ani předpis.“¹⁶ Dále ve svém textu kánon označuje za berličku k poznání literatury a také míní, že by „neměl obsahovat nic jiného než přívětivé odkazy, návrhy a doporučení. Je to pouze zdvořilá nabídka, v níž se skrývá spíše nesmělý návod, spíše diskrétní pokyn.“¹⁷ Guillory¹⁸ stále vidí v kánonu pozůstatky biblické analogie uzavření. Jisté je, že kánony nejsou pevně ohraničeny a „nemají ani homogenní charakter definovaný nějakou zcela nadosobní estetickou hodnotou“.¹⁹ S dalšími a dalšími definicemi přichází řada autorů, kteří se následně věnují konkrétnější problematice. Různé náhledy i podrobnou historii přemýšlení o kánonech přináší Markiewicz ve studii *O literárních kánonech*²⁰ a nabízí svou definici: „autoritativní soubor nebo seznam literárních děl, jejichž znalost je požadována od určité skupiny příjemců

¹⁴ MÜLLER, Richard. Literární kánon: modely (dis)kontinuity. *Česká literatura*. 2007, **56**(2), 167. ISSN 0009-0468.

¹⁵ BLOOM, Harold. *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků*. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-013-3.

¹⁶ REICH-RANICKI, Marcel. Potřebujeme literární kánon? *Host*. 2004, **20**(6), 9. ISSN 1211-9938.

¹⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁸ GUILLORY, John. Kanonické a nekanonické: současná diskuse. Imaginární politika reprezentace. *Česká literatura*. 2007, **56**(2), 184–217. ISSN 0009-0468.

¹⁹ PAPOUŠEK, Vladimír. Restylizace kánonu. WIENDL, Jan, ed. *Literatura a kánon*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a literární vědy, 2007, s. 34. ISBN 978-80-7308-193-5.

²⁰ MARKIEWICZ, H., cit. d. (pozn. č. 9).

(obligatorní kánon) nebo je této skupině přímo nebo implicitně doporučována (doporučující kánon)²¹. Tuto definici lze dále najít aplikovanou u pozdějších autorů, například Chvatík kánon vidí „nikoli pouze jako soubor základních děl určité národní literatury, nýbrž jako soubor děl a hodnot, zakládajících tradici evropské kultury a literatury“.²² Pojem hodnot se u autorů opakuje stále znovu. Kánon bývá označován jako symbolická hodnota a sám nese hodnoty estetické i etické. Osvěžující jednoduchost přináší Bílek – poté co ve své práci představí spletitou teorii, nakonec píše, že „v běžném, normálním provedení není ničím víc ani míň než soupisem položek, jež členové dané komunity přijímají jakou součást své kulturní encyklopedie“.²³

Již z výše uvedeného vyplývá, že existuje mnoho způsobů dělení kánonu, ovšem opět bez jasné hierarchizace. Celkem neproblematické se jeví vydělování národních kánonů a také kánonu západní literatury v kulturně-historickém, nikoli přísně geografickém, smyslu. Výběrově se objevují další kánony vázané ke kulturním areálům – Šerlaimová²⁴ kupříkladu charakterizuje středoevropský kánon. Společně s Listíkovou²⁵ můžeme rozlišovat kánony oficiální, zaštitěné určitou institucí, proti kánonům neoficiálním, které formální status nemají. Müller²⁶ přináší tři opozitní dělení. V první řadě oficiální kánon, který je v popularizované podobě předkládán „běžnému čtenáři“, a kritický kánon, který typicky krystalizuje ve vysokoškolských seznámech povinné četby daného filologického oboru. Dále proti sobě staví kánon materiální (texty) a kánon výkladový (interpretace) a nakonec kánon národní a kánon západní. Segmentace na menší kánony může vést přes kulturní prostředí, národnosti, instituce, společenství až k individualitě každého člověka. Výběrově – Malý²⁷ se věnuje kánonu literatury pro děti a

²¹ Tamtéž, s. 66.

²² CHVATÍK, Květoslav. Význam literárního kánonu. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 37. ISBN 80-85778-51-3.

²³ BÍLEK, Petr A. Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty. WIENDL, Jan, ed. *Literatura a kánon*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a literární vědy, 2007, s. 17. ISBN 978-80-7308-193-5.

²⁴ ŠERLAIMOVÁ, Světlana. Český román a evropský kánon. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 60–66. ISBN 80-85778-51-3.

²⁵ LISTÍKOVÁ, R., cit. d. (pozn. č. 12), str. X

²⁶ MÜLLER, R., cit. d. (pozn. č. 13), str. 169.

²⁷ MALÝ, Radek. K problematice kánonu v literatuře pro děti a mládež. *Český jazyk a literatura*. 2015, 65(4), 173–177. ISSN 0009-0786.

mládež, Bílek²⁸ míní, že by svůj literární kánon měla mít každá škola, a že si kánon „vyjednává/objednává každý nový projekt dějin literatury [...], školy různého stupně [...], ale také každodenní literární život: vydavatelé, literární publicistika, porotci literárních cen a soutěží, poskytovatelé stipendií a dotací, tvůrci znalostních soutěží atd.“²⁹ Moldanová³⁰ říká, že v jistém smyslu existují generační a skupinové kánony a každý máme svůj osobní kánon. Již zmíněné kánony školní jsou častým odrazovým můstkem diskusí. Většina literárněteoretických prací se zajímá spíše o obsah kánonu univerzitního, jako více formujícího a bližšího vědecké sféře. Ve středu zájmu pedagogické a laické veřejnosti je kánon základní a střední školy a v poslední době především kánon maturitní.

Velkou otázkou teoretických prací je, jak se dílo kanonickým stane. Tomu se věnuje Papoušek ve studii *Restylizace kánonu*.³¹ Popisuje model obměňování kánonu na základě subjektivních a společenských sil. Představuje kanonické řady, které vznikají spontánně (a odkazuje na Miroslava Červenku), rozhodnutím autorit a kritiky (zde se projevují taktéž motivace politické, ideologické a nacionální) či působením úzkosti současníků před velkými texty minulosti (dle Blooma).³² Právě Bloomovo zařazení *Básní* Miroslava Holuba do západního kánonu (s čímž Papoušek nesouhlasí a troufáme si tvrdit, že v českém prostředí mu dá naprostá většina hlasů za pravdu) přivádí Papouška k myšlence, že součástí kánonu se může stát i to, co je dobově nejvíce na očích (Holub v době vzniku Kánonu západní literatury často navštěvoval USA a místním literárním kruhům byl blízký). „Zdá se mi prostě, že motivy kanonizace mohou být různé a že čím dále se dostáváme od stanovených dominant, tím více můžeme objevovat mnoho paradoxů a chaosu.“³³ Shoda panuje na potřebě odstupu.

Dále je možné zkoumat, co všechno patří do kánonu a co se kanonickým textem může stát. Některé práce připouští možnost kanonických autorů, jiné kladou silný důraz na texty a před kanonizací autorů, zvláště ve školním prostředí, varují. Zajímavý pohled přináší

²⁸ BÍLEK, Petr A. Kánon. *Host do školy*. 2007, (4), 23. ISSN 1211-9938.

²⁹ BÍLEK, P. A., cit. d. (pozn. č. 20), s. 12.

³⁰ MOLDANOVÁ, Dobrava. Chvála nekanonických autorů. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 40. ISBN 80-85778-51-3.

³¹ PAPOUŠEK, V., cit. d. (pozn. č. 16).

³² BLOOM, H., cit. d. (pozn. č. 15).

³³ PAPOUŠEK, V., cit. d. (pozn. č. 16), s. 40.

Gammelgaard,³⁴ která doporučuje do českého národního kánonu zařadit i texty neliterární – sloužící k poznání české identity, kořenů a dějin. Naopak Soukal,³⁵ vydávající doporučení pro vytváření školních seznamů literatury, před zařazováním „neumělecké literatury“ (literatury faktu) varuje. Díla aspirující na zařazení do kánonu musí mít jistou literární kvalitu. Bílek³⁶ nastoluje další dva konkrétnější požadavky – výlučnost a reprezentativnost. Na tom, zda mohou a mají být do kánonu zařazena díla popkulturní, tituly určené dětem a mládeži a žánrově specifické položky, shoda nepanuje.

Poslední otázku, kterou si zde položíme je, k čemu kánon potřebujeme. Klíčovým pojmem, který prolíná rozličná pojednání o významu kánonu, je tradice. Kánon přináší kontinuitu mezi minulostí a budoucností, upevňuje naše kulturní a společenské ukotvení. Chvatík je přesvědčen, že „ve světě sílících trendů k relativizaci a globalizaci roste význam základního fondu hodnot evropské kultury“,³⁷ a proto je vztahování se k literárnímu kánonu potřebné i dnes. Podle Markiewicz³⁸ jsou stěžejní funkce: formativní (intelektuálně a morálně formují osobnost), umělecká, kompetenční (umožňují plnohodnotnou účast v sociální komunikaci), identifikační a integrační. S kompetenční funkcí souvisí také funkce orientační – kánon slouží jako průvodce v literárním světě. Bílek používá metaforu mapy. Kánon poskytuje základní „viditelné“ prvky, neexistuje univerzální mapa, tedy kánon, který by poskytl všechny informace různým uživatelům. Další paralelou je synchronní směřování obou – „soudobou mapu lze použít a použitím její adekvátnost ověřit; mapa historická je ověřitelná jen prostřednictvím jiných historických map“.³⁹

³⁴ GAMMELGAARD, Karen. Kánon – literární, nebo textový? FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 16–35. ISBN 80-85778-51-3.

³⁵ SOUKAL, Josef. Nebojme se do seznamů četby zařadit dílo, jež se zdá být nad síly maturantů. *Řízení školy: Speciál pro SŠ*. 2020, 4(1), 4. ISSN 1214-8679.

³⁶ BÍLEK, P. A., cit. d. (pozn. č. 20), s. 16.

³⁷ CHVATÍK, K., cit. d. (pozn. č. 19), s. 37.

³⁸ MARKIEWICZ, H., cit. d. (pozn. č. 9).

³⁹ BÍLEK, P., cit. d. (pozn. č. 20), s. 13.

2.2 Školní kánon

Stejně složité jako uspokojivě definovat kánon obecně, je konkretizovat i kánon školní. Přistupují k němu pedagogové, studenti, didaktici i literární teoretici, ale i rodiče studentů a účastníci internetových i jiných diskusí. Debaty o školním kánonu jsou mnohem více věci veřejnou než akademické přemýšlení o kánonu obecně. Autoři zabývající se školním kánonem řeší povětšinou otázky prakticky zaměřené, a proto se ucelené vymezení školního kánonu v odborné literatuře hledá neskadno. Obecně snad lze za školní kánon označit soubor literárních děl, který je žákům předkládán během studia a na jehož základě probíhá výuka literatury. Ohraničení či účel se v různých přístupech liší. Hník,⁴⁰ který se opírá o současnou praxi literárního vyučování, tvrdí, že si žák má kanonická díla osvojit, a pragmaticky považuje školní literární kánon za jistý typ požadavků. Převládá potřeba konkrétnosti a kodifikace. Kánon v tomto kontextu nebývá často prezentován jako kulturní dědictví, jehož prostřednictvím se žák může vztahovat ke svým kulturním kořenům a intelektuálně růst – tedy vzdělávat se. Častěji je viděn jako více či méně direktivní konkrétní seznam literárních děl, jehož znalost umožňuje žákovi splnit požadavky, které na něj vzdělávací instituce klade.

Mezi specifika školního literárního kánonu patří míšení české a zahraniční literatury, požadavky na časovou vyváženost a problematika preferování autora před dílem. Při uvažování Když uvažujeme o kánonu, jsme zvyklí oddělovat kánon národní literatury, západní kánon a dále kánony dalších národů či skupin. Ve školním prostředí se díla tuzemských i zahraničních autorů mísí, ovšem v uměle nastaveném poměru, který vyžaduje zastoupení děl, která by mimo školní prostředí neobstála. Stejně tak se do školního kánonu dostávají díla, která reprezentují určité časové období či umělecký směr. Školní kánon požaduje komplexnost a reprezentativnost a v určitých případech v jejich prospěch slevuje z kvality či umělecké invence. Hník dokonce tvrdí, že jsou do školních kánonů zařazována díla i zcela „bez zohlednění jejich estetické funkce“.⁴¹ Stanovení hodnotících kritérií, dle kterých můžeme určovat školní kanonické texty, „zůstává v rovině spíše empirické než exaktní“.⁴² I z těchto důvodů se školní kánon odklání od textu díla k jeho autorovi či interpretaci. Králíková konstatuje, že „školní prostředí inklinuje ke kánonu autorů, nikoli ke kánonu děl“.⁴³ Barthes už

⁴⁰ HNÍK, Ondřej. Školní literární kánon. *Český jazyk a literatura*. 2016, 66(5), 234–241. ISSN 0009-0786.

⁴¹ Tamtéž, s. 238.

⁴² LISTÍKOVÁ, R., cit. d. (pozn. č. 12), s. 24.

⁴³ KRÁLÍKOVÁ, Andrea. Pitva literatury: Co prozrazují diskuse o maturitním kánonu. *A2*. 2020, XVI(15), 5. ISSN 1803-6635.

v roce 1969 nabádal – „nahradme autora a umělecký směr textem“.⁴⁴ Ovšem praxe je stále jiná. Soukal navrhuje seznam autorů,⁴⁵ *Seznam autorů literárních děl, literárních žánrů, směrů a hnutí*, který je součástí *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*⁴⁶ platného od školního roku 2017/2018, i předešlé návrhy obdobných seznamů pracují vždy s jmény autorů. Ačkoliv výše uvedené seznamy nemohou výslovně reprezentovat školní kánon, jeho funkci přinejmenším částečně plní. Mnozí také upozorňují, a mezi nimi Králíková, že „výuka literatury je do určité míry založena na nereflektovaném, implicitním kánonu sdílených interpretací“.⁴⁷ Opět stojí v centru něco jiného než umělecký text sám.

Co školní kánon utváří a co na něj působí? Vlivy zde působí obousměrně. Hník⁴⁸ představuje tři oblasti, ve kterých se školní kánon realizuje. V první řadě jsou to učebnice literatury a výklad učitele, ve druhé řadě úryvky uváděné v čítankách a v řadě třetí povinná či doporučená školní četba. Právě vyrovnávání se s povinnou školní četbou je stále rezonující problém školní praxe i teorie. Podle Brožové a Brože⁴⁹ je stále živé sepětí tohoto termínu s povinnou četbou centrálně určenou před rokem 1989, která mimo jiné sloužila k vyloučení textů, které byly z pohledu totalitní ideologie nežádoucí. Dnes je tento aspekt irelevantní, nejasný postoj k povinné četbě však zůstává.

O tom, že do školního kánonu se včleňují díla dle specifických kritérií, jsme se již zmínili výše. Jaké jsou ale další předpoklady pro to, aby literární dílo figurovalo ve školních kánonech? Listíková⁵⁰ konstatuje, že do školního kánonu patří díla, která jsou všeobecně považována za hodnotná a která v rámci ostatní literární tvorby vynikají. Hník⁵¹ konkrétně vyjmenovává funkce, které by školní kanonická literatura měla plnit. Mohou fungovat jako národně uvědomovací díla, jako dobový, politický či ideologický doklad. Často hraje roli umělé zúžení

⁴⁴ BARTHES, Roland. Nepřekonatelná antinomie?: Úvaha nad učebnicí literatury. *A2*. 2020, XVI(15), 19. ISSN 1803-6635.

⁴⁵ SOUKAL, Josef. Maturitní kánon spisovatelů a literární historie na střední škole. *Asociace češtinářů* [online]. [cit. 2021-5-21]. Dostupné z: <https://www.ascestinaru.cz/josef-soukal-maturitni-kanon-spisovatelu-a-literarni-historie-na-stredni-skole/>

⁴⁶ Viz příloha 2.

⁴⁷ KRÁLÍKOVÁ, A., cit. d. (pozn. č. 38).

⁴⁸ HNÍK, O., cit. d. (pozn. č. 35).

⁴⁹ BROŽOVÁ, Pavla a BROŽ, František. O kánonu nejen maturitním. *Host do školy*. 2006, (1), 23–24. ISSN 1211-9938.

⁵⁰ LISTÍKOVÁ, R., cit. d. (pozn. č. 12).

⁵¹ HNÍK, O., cit. d. (pozn. č. 35).

celku díla – na dílčí rovinu či na neliterární problém, který se díla dotýká. Bez pochyby se do výběru děl promítají i aspekty jako fyzická dostupnost titulu, rozsah díla a existence (kvalitního) překladu u děl zahraničních (Bílek opakovaně upozorňuje na faktickou nemožnost funkčního zařazení Dantovy *Božské komedie* či Miltonova *Ztraceného ráje* do školního kánonu právě pro nedostupnost; náš výzkumu interpretovaný v druhé části této práce přinesl z tohoto hlediska rozporuplné výsledky).⁵² Otázkou je také prolínání kánonu literatury pro děti a mládež s kánodem školním. Zařazování literatury určené dětem a mládeži má jistě formující vliv na čtenářství, školní kánon druhého stupně základní školy a školy střední je však ve většině případů orientován jinak. Soukal v již zmíněných doporučeních pro tvorbu maturitního kánonu⁵³ zařazování klasických děl pro děti a mládež podporuje. Jmenuje *Medvídka Pú* Alana Alexandra Milneho, *Harryho Pottera* Joanne Rowlingové či *Písničky bez muziky* Emanuela Frynty. Co se týče kánonu prvního stupně základní školy, tam má dětská literatura jistě prostor.

Z předchozích vět přirozeně vyplývá další dělení školního kánonu – dle stupňů a typů škol. Zvláště zřetelně se vydělují kánony pro základní a pro střední školu. Vysledovat můžeme i kánon předškolního vzdělávání a vysokoškolský. Podle Hníka⁵⁴ jsou tyto dva mimo hlavní zorné pole odborníku, protože nejsou zakončeny žádnou přijímací či jinou zkouškou (v případě vysokoškolského kánonu je takové tvrzení sporné, autor ovšem následně uvádí, že jiná situace je u vysokoškolské přípravy budoucích učitelů, čímž alespoň částečně naše pochyby rozptyluje). Silně exponovaným kánodem je jistě kánon maturitní.

⁵² *Ztracený ráj* se ve vzorku objevil jen jednou, ovšem *Božská komedie* či její část byla zastoupena v osmdesáti případech, více viz kap. 3.5.2 a 3.5.3.

⁵³ SOUKAL, J., cit. d. (pozn. č. 35), s. 4.

⁵⁴ HNÍK, O., cit. d. (pozn. č. 35), s. 236.

2.3 Maturitní kánon

Soubor literárních děl, které se vážou ke skládání maturitní zkoušky, je kánonem se specifickým účelem. Jedná se o kánon oficiální, zaštitěný institucemi (jednotlivými školami či centrálními institucemi, které se vzdělávání věnují). V posledních letech se turbulentně měnily podmínky pro jeho vytváření.

Do roku 2010 byla maturitní zkouška v režii jednotlivých škol a maturitní kánon neměl centrální oporu. V roce 2011 byl spuštěn projekt státní maturity, ve kterém upravují školní a žákovský seznam četby *Kritéria Katalogu požadavků*.⁵⁵ V dubnu 2016 byl vydán nový *Katalog požadavků*⁵⁶, platný od školního roku 2017/2018, který obsahuje *Seznam autorů literárních děl, literárních žánrů, směrů a hnutí*, který se vztahuje k didaktickému testu. I v dalších letech změny pokračují – od školního roku 2020/2021 se ústní zkouška z českého jazyka a literatury přesouvá do profilové části maturitní zkoušky.

Maturitní kánon klade praktické požadavky na mnohem větší okruh lidí. Jeho obsah řeší každá škola, která umožňuje vzdělávání v oboru zakončeném maturitní zkouškou. Žáci z něj volí konkrétní tituly do svého seznamu, který předkládají u ústní části zkoušky. Konkrétní realizace školních maturitních kánonů jsou většinou volně ke stažení na webových stránkách škol a je tak možné „nahlédnout do kánonu“. To, že konkrétní maturitní kánon jednotlivé školy (který relativně často obsahuje pouze minimálních šedesát titulů) není vyčerpávající sumou literárních textů, které škola používá ve výuce a přípravě na maturitní zkoušku, je zřejmé. Přesto však podoba školních seznamů slouží ke kritice maturitního kánonu jako celku. Školní maturitní kánon by měl být reprezentativní, ovšem v praxi se objevují případy, které jasně sledují jediný pragmatický cíl – aby žák odmaturoval. V takovém seznamu dominují díla malého rozsahu a čtenářsky přístupná. Konkrétní návod pro zařazování titulů do školních maturitních seznamů nabízí Soukal.⁵⁷ Ve třinácti bodech (některé jsme již zmínili výše) přináší doporučení, která se týkají kvalit i dostupnosti děl. Soukal, Králíková⁵⁸ i další autoři hodnotí obsah školních seznamů četby, po provedení analýzy se k nim v závěru této diplomové práce můžeme připojit.

⁵⁵ Viz kapitola 3.1.1

⁵⁶ Viz příloha 2.

⁵⁷ SOUKAL, J., cit. d. (pozn. č. 31).

⁵⁸ KRÁLÍKOVÁ, A., cit. d. (pozn. č. 38).

3 Analýza seznamů děl

3.1 Popis výzkumu

3.1.1 Projekt výzkumu

Po rozvolněném stavu ve výběru literárních děl k ústní části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury se ve školním roce 2015/2016 objevila kritéria⁵⁹, která přesně vymezují podobu seznamu. *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*⁶⁰ platný od školního roku 2015/2016 stanovuje pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce toto:

3.1 Kritéria pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce

Žák vybírá 20 literárních děl	Světová a česká literatura do konce 18. století	min. 2 literární díla
	Světová a česká literatura 19. století	min. 3 literární díla
	Světová literatura 20. a 21. století	min. 4 literární díla
	Česká literatura 20. a 21. století	min. 5 literárních děl

Seznam literárních děl, z něhož žák vybírá, sestavuje škola. Pro školní seznam literárních děl platí základní pravidla:

- minimální celkový počet nabízených literárních děl je 60, horní hranice není stanovena;
- za literární dílo je považováno komplexní dílo, nikoli jeho část (např. Karel Jaromír Erben: Kytice, nikoli Karel Jaromír Erben: Polednice);
- u literárního díla ze světové literatury je specifikováno vydání.

Pro žákův seznam literárních děl platí základní pravidla:

- minimálně dvěma literárními díly musí být v seznamu zastoupena próza, poezie, drama;
- seznam může obsahovat maximálně dvě díla od jednoho autora.

Obrázek 1: Kritéria pro výběr maturitních zadání

Tyto specifické požadavky vedly jistě většinu škol k revizi a změně seznamů literatury, které svým žákům nabízejí. Bylo by zajímavé porovnat, jaký vliv měla tato centralizace kritérií. Pro komparaci však neexistují data, která by monitorovala stav před školním rokem 2015/2016. Proto jsme se rozhodli zaznamenat nynější stav, aby mohla práce v budoucím bádání sloužit jako základní materiál. Analýza sumarizovaných dat by měla přinést poznání o současné výuce literatury na středních školách – to je dalším důvodem pro výběr tohoto tématu.

⁵⁹ V následujícím textu budeme pro oddíl 3.1 *Katalogu zkoušek společné části maturitní zkoušky* používat termín „Kritéria“.

⁶⁰ Viz příloha 1.

Z toho vychází následující výzkumné problémy:

- A. Jak závisí obsah seznamů literatury na typu školy, regionu, ve kterém se škola nachází, či oboru studia?
- B. V jakém vztahu jsou seznamy děl s:
 - a. literárním kánonem v různých pojetích,
 - b. s obsahem středoškolského vyučování a dalšími faktory, které do výuky českého jazyka a literatury mohou vstupovat?

Cílem tohoto výzkumu je shromáždit tituly, které se v seznamech literatury objevují, sledovat jejich četnost a přiřadit jim základní literárněhistorické charakteristiky. Následně chceme postihnout rozdíly mezi seznamy různých typů a oborů škol a zjistit, zda se objevují také rozdíly regionální. Interpretace dat si klade za cíl nastínit podobu maturitního kánonu a uvést ho do souvislostí literární teorie a pedagogické praxe.

Základním materiálem výzkumu jsou seznamy literárních děl, které mají školy povinnost sestavit. Předpokladem bylo, že většina škol seznamy zveřejní na svých internetových stránkách. V případě, že se seznam nepodařilo získat tímto způsobem, oslovili jsme školu pomocí e-mailu s žádostí o poskytnutí školního seznamu děl k výzkumným účelům. Z kapacitních důvodů jsme provedli záměrný výběr škol. Do výzkumu byly zařazeny střední školy, na kterých je vyučován alespoň jeden obor zakončený maturitní zkouškou, z pěti krajů České republiky: Praha, Jihočeský kraj, Olomoucký kraj, Ústecký kraj a Zlínský kraj. Tyto kraje byly vybrány s ohledem na socioekonomickou, geografickou a populační různorodost.

Školy měly povinnost zveřejnit seznam do 30. září 2016.⁶¹ Od tohoto data probíhal sběr dat z internetových stránek jednotlivých škol. Následně jsme oslovovali školy, které seznam nezveřejnily, e-mailem. Kontaktovali jsme předsedu předmětové komise českého jazyka a literatury, případně vyučujícího českého jazyka a literatury v aktuálním maturitním ročníku. Pokud škola nezveřejňuje kontaktní údaje na jednotlivé pedagogy, byl využit obecný školní kontaktní email, případně kontaktní formulář. Tuto část výzkumu bylo nutné dokončit nejpozději před začátkem ústních maturit ve školním roce 2016/2017, tj. do poloviny května 2017.

⁶¹ Vyhláška o bližších podmínkách ukončování vzdělávání ve středních školách maturitní zkouškou. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 10. 6. 2009 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/48686/>

3.1.2 Hypotézy

Výzkum nemá primárně za cíl podat přesné odpovědi na úzce specifikované otázky, je svou podstatou spíše základní. Jeho hlavním cílem je shromáždit data, která nejsou zpětně získatelná. Interpretace dat tedy nebude výrazně zaměřena na konkrétní okruh specifik, ale bude snahou obsáhnout získaná data v jejich komplexnosti a pokusit se je porovnat s různými relevantními zdroji.

Pro výzkum jsou stanoveny tyto hypotézy:

H1 Počet titulů v seznamech děl gymnázií je vyšší než v seznamech děl středních odborných škol.

H2 Existují díla typická pro jednotlivé obory vzdělávání.

H3 Počet titulů v seznamech děl nezávisí na kraji, ve kterém se škola nachází.

H4 Kánon literatury 21. století není ustálen.

3.1.3 Základní a výběrový soubor

Základní soubor případů, tedy gymnázií, středních odborných škol, středních odborných učilišť, konzervatoří, lyceí a dalších typů škol, které lze ukončit maturitní zkouškou, čítal ve školním roce 2016/2017 1241 položek.

Kraj	Počet škol s ukončením MZ
Hlavní město Praha	189
Jihomoravský	126
Jihočeský	91
Pardubický	74
Královéhradecký	86
Vysočina	64
Karlovarský	39
Liberecký	51
Olomoucký	78
Plzeňský	49
Středočeský	129
Moravskoslezský	125

Ústecký	79
Zlínský	61
Celkem	1241

Tabulka 1: Počty středních škol umožňující zakončení maturitní zkouškou

Tato data byla čerpána z *Rejstříku škol a školských zařízení*⁶² Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Zamýšlený způsob výzkumu vyžaduje důkladnou a detailní práci s každým jednotlivým seznamem, proto jsme se rozhodli k redukci případů. Vzhledem k tomu, že jsme chtěli postihnout celé spektrum středního školství zakončeného maturitní zkouškou, bylo vyloučeno omezit se na určitý typ škol. Naopak nemáme snahu podrobně se zabývat rozdíly regionálními. Nepředpokládáme, že by se vzhledem k velikosti a homogenosti České republiky vyskytovaly markantnější rozdíly mezi jednotlivými kraji. Proto jsme účelově vybrali pět krajů České republiky, na kterých bude výzkum proveden. Případné obecné regionální rozdíly by se měly projevit i přes tuto redukci.

Výběrový soubor jsme stanovili na základě geografického a socioekonomického aspektu. Při výběru hrála roli poloha kraje, hustota obyvatelstva, rozloha a regionální hrubý domácí produkt.

Do výzkumu byly zařazeny školy z těchto krajů: Hlavní město Praha, Jihočeský kraj, Olomoucký kraj, Ústecký kraj a Zlínský kraj.

Praha, Ústecký a Jihočeský kraj zastupují Čechy, Olomoucký a Zlínský kraj Moravu. Praha má nejvyšší hustotu obyvatelstva a vysoký počet obyvatel, polaritu tvoří Jihočeský kraj s nejmenší hustotou obyvatel a Zlínský kraj s nízkým počtem obyvatel. Doplňujícím kritériem byla rozloha – zastoupeny jsou malé kraje (Hlavní město Praha, Zlínský kraj) i velké (Jihočeský). Nejvyšší HDP vykazovalo v roce 2015 Hlavní město Praha, kraje vykazující nižší hodnotu zastupuje Olomoucký kraj.⁶³

Výběrový soubor, na kterém výzkum probíhal, čítal 498 škol.

⁶² Rejstřík škol a školských zařízení. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2020-03-15].

Dostupné z: <https://rejstriky.msmt.cz/rejskol/>

⁶³ Srovnání krajů v České republice: Makroekonomické ukazatele. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/5-makroekonomicke-ukazatele-0p4vqvhpnh>

3.1.4 Technika sběru dat

Výzkum byl převážně proveden statistickou metodou. Sběr dat proběhl kvantitativní analýzou dokumentů, seznamů literárních děl k ústní části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury, které vydává každá škola, která umožňuje zakončení studia maturitní zkouškou. Data lze označit za veřejná a primární.

Data byla zpracována kvantitativní korelační analýzou. Pro práci byl využit tabulkový procesor Microsoft Excel.

3.2 Základní výsledky výzkumu

3.2.1 Získaná data – školy

*Rejstřík škol a školských zařízení*⁶⁴ Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nám přinesl základní informace o počtu a typu škol v České republice. V pěti zkoumaných krajích, tedy v Hlavním městě Praze, Jihočeském kraji, Olomouckém kraji, Ústeckém kraji a Zlínském kraji, fungovalo 498 škol, které umožňují vzdělání zakončené maturitní zkouškou.

Během další práce se ve vzorku objevily školy, které vzdělání s maturitou neumožňují, zanikly, nebo nebyly dohledatelné jejich internetové stránky, ani relevantní informace od zřizovatele. Počet zkoumaných škol tedy klesl na počet 461.

Z internetových stránek jednotlivých škol jsme čerpali informace o aktuálně vyučovaných oborech studia. Ve školním roce 2016/2017 bylo v rámci našeho vzorku realizováno vzdělávání v 934 oborech studia (na zmíněných 461 školách). Naprostá většina škol vydává jeden seznam děl pro všechny obory studia, výjimku tvořily jen tři školy. Jedna z nich, Střední průmyslová škola stavební a Střední odborná škola stavební a technická, Ústí nad Labem, vydala pro své tři obory dokonce čtyři seznamy děl. Kromě dvou různých seznamů pro žáky studující strojírenství a stavebnictví, škola vydala samostatné seznamy děl pro žáky denní a dálkové formy studia oboru Podnikání.

Většina škol zveřejnila souhrnné informace o maturitní zkoušce včetně seznamů děl na svých oficiálních internetových stránkách. V případě, že zde zveřejněny nebyly, nebo byly chráněny heslem, oslovili jsme zástupce škol e-mailem s žádostí o poskytnutí informací. Seznam děl se nám nepodařilo získat celkem z 86 škol, které realizovaly vzdělávání ve 142 oborech.

Každé škole zařazené do výzkumu byl přiřazen unikátní kód, ze kterého lze vyčíst relevantní charakteristiky (kraj a město, ve kterém se škola nachází) a informace o typu střední školy a oborech vyučování (viz Tabulka 2).

Konzervatoře byly začleněny mezi střední odborné školy, stejně jako lycea. Ta bývají spojena se střední odbornou školou stejného zaměření v jeden subjekt a v případě potřeby je lze ze zkoumaného celku vyčlenit pomocí kódu vzdělávání. Kódy vzdělávání (viz příloha 2) vychází z povinného značení oborů středoškolského vzdělávání a patří mezi povinně zveřejňované údaje. Čerpali jsme je proto z internetových stránek jednotlivých škol.

⁶⁴ Rejstřík škol a školních zařízení, cit. d. (pozn. č. 61).

Kraj	Označení
Hlavní město Praha	A
Jihočeský kraj	C
Ústecký kraj	U
Olomoucký kraj	M
Zlínský kraj	Z
Typ střední školy	Označení
gymnázium	G
střední odborná škola	S
střední odborné učiliště	O

Tabulka 2: Kódy škol

Kód školy vypadá tedy například následovně: CS41_RybaTrebou. Je z něj zřejmé, že se jedná o střední odbornou školu v Jihočeském kraji, konkrétně v Třeboni, realizující vzdělávání v oboru zemědělství a lesnictví.

Ve výsledku tedy výzkum vychází z 390 unikátních seznamů děl. Pokud seznam děl zařadíme pro každý obor studia, pro který je platný, získáme 783 položek. Velmi málo škol diferencuje maturitní četbu pro různé obory, proto jsme opustili myšlenku sledovat jakou korelaci má obor studia na obsah seznamů děl. V následující interpretaci budeme téměř ve všech případech pracovat s výše zmíněnými 390 unikátními seznamy.

3.2.2 Získaná data – díla

Po shromáždění seznamů děl jednotlivých škol jsme přistoupili ke zkoumání jejich obsahu. Kritéria *Katalogu požadavků pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce*⁶⁵ udávají minimální počet nabízených děl, horní hranice stanovena není. Rozptyl byl poměrně značný. Dvě školy nedodržely minimální hranici 60 obsažených děl a svým žákům nabídly 45 (Gymnázium Václava Hlavatého Louny) a 51 (SOU Ohradní) titulů. Nejširší nabídku poskytla žákům čtyři gymnázia (Gymnázium Ústavní, Gymnázium Jaroslava Seiferta, Gymnázium Jiřího Gutha-Jarkovského a Biskupské gymnázium J. N. Neumanna) – mezi 300 a 400 tituly.

Po sběru dat bylo nutné provést drobné revize. V první řadě se jednalo se o slučování stejných děl, vydaných pod různými názvy (například *Velký Testament a Závěť* od Françoise Villona),

⁶⁵ Viz příloha 1.

dále byla situace nepřehledná u ság a děl tvořících větší celky (Joanne Rowlingová, John Ronald Reuel Tolkien, George R. R. Martin či autorská dvojice Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák). Zde jsme ponechali samostatně jednotlivé části i vyšší celky, protože považujeme za zajímavé sledovat různorodost záznamů. Ačkoliv Kritéria požadují zastoupení komplexního díla, nikoli jeho části, ne vždy bylo toto pravidlo dodrženo. Typicky k uvedení části díla docházelo u autorů povídek (Edgar Allan Poe, Charles Bukowski, Roald Dahl). Specifické bylo uvádění *Bible*. V seznamech děl se objevovaly různě velké celky (od celé *Bible* po jednotlivá evangelia či jednotlivé knihy Mojžíšovy), různé překlady (*Bible: překlad 21. století*) či převyprávění (*Bible pro mládež*). Kvůli různorodosti záznamů jsme je ponechali taktéž jednotlivě. Ve výsledku se ve všech zastoupených seznamech děl objevilo celkem 2222 unikátních položek.

Všechny školy zajistily nabídku literárních druhů dle *Kritérií*. Tedy každý literární druh je zastoupen minimálně dvěma tituly. Na některých školách ovšem výběr příliš nepřesáhl minimální počet, objevily se seznamy s pouze třemi poetickými nebo čtyřmi dramatickými díly. Výběr prózy měli žáci na všech školách široký. Prozaická díla tvoří průměrně 69,43 % seznamu a pouze v jednom zastoupeném seznamu děl netvořila próza nadpoloviční většinu (Biskupské gymnázium Varnsdorf). Poezie tvoří 16,88 % a dramatická díla 14,86 %.

Kritéria člení literaturu dle častého úzu na tři časová období – literaturu do konce 18. století, literaturu 19. století a literaturu 20. a 21. století. Nepřekvapivě je nejhojněji zastoupena nejnovější literatura, zahrnující období 20. a 21. století – 62,29 %, čím dále do minulosti, tím se počet zastoupených děl snižuje, literatura 19. století tvoří 26,72 %, nejstarší literatura do konce 18. století tvoří 12,4 %. Poměr však rámcově *Kritériím* odpovídá, ta požadují v žakovských seznamech zastoupení minimálně devíti děl z období 20. a 21. století, ale jen třech a dvou děl literatury starší.

Zatímco u literárních děl vydaných do konce 19. století nemusí žák brát zřetel na příslušnost k národní literatuře, z období 20. a 21. století musí žák zařadit pět českých a čtyři světová díla. V analýze seznamů děl jsme zkoumali příslušnost k národní literatuře u děl všech časových období. Poměr je velmi vyrovnaný – v seznamech najdeme 51,91 % děl české literatury a 48,09 % děl literatury světové.

3.2.3 Vliv regionálnosti

Jak již bylo uvedeno výše, soubor dat tvořily seznamy děl vydávané jednotlivými školami z pěti krajů České republiky – z Hlavního města Prahy, Jihočeského, Olomouckého, Ústeckého a Zlínského kraje. Jako srovnávací hodnotu jsme zvolili průměrný počet děl na jedné škole v daném kraji. Průměrný seznam obsahoval:

- v Hlavním městě Praze 117 položek
- v Ústeckém kraji 97 položek
- ve Zlínském kraji 92 položek
- v Jihočeském kraji 92 položek
- v Olomouckém kraji 84 položek.

Nejprve jsme chtěli ověřit, zda má na množství položek vliv ekonomická vyspělost jednotlivých krajů. Jako makroekonomický ukazatel jsme zvolili hrubý domácí produkt krajů. Hodnoty jsme čerpali z dokumentu Českého statistického úřadu – *Hrubý domácí produkt (HDP) podle krajů v roce 2016*.⁶⁶ Porovnání přineslo zřetelné výsledky. Čím vyšší hrubý domácí produkt, tím vyšší průměrný počet titulů se v seznamech děl objevil. S velkým odstupem v obou hodnotách dominuje Hlavní město Praha (117 položek; 1 193 240 Kč), následují Ústecký, Zlínský a Jihočeský kraj se středními hodnotami (97-92 položek; 228 601 - 274 254 Kč) a o něco zaostává Olomoucký kraj (84 položek; 219 892 Kč).

Z územní opozice krajů na území Čech proti krajům Moravy a Slezska výrazné rozdíly nevyplývají. Hlavní město je v tomto případě nutné postavit stranou jako příliš specifické. Ve vzorku zbydou na každé straně dva kraje, jejichž hodnoty jsou zhruba srovnatelné. Pro přesné potvrzení či vyvrácení domněnky, že mezi těmito celky České republiky nejsou významnější rozdíly, není náš vzorek relevantní.

Zaměřili jsme se také na vztah seznamů děl a velikosti jednotlivých krajů. Žádná závislost se však neprojevila ani při porovnání s rozlohou krajů, ani s hustotou osídlení. Jediné, co můžeme opět konstatovat, je velmi specifická pozice Hlavního města Prahy, které se ve všech sledovaných parametrech významně vymyká (malá rozloha, velká hustota osídlení, velké množství titulů).

⁶⁶ Srovnání krajů v České republice: Makroekonomické ukazatele. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/5-makroekonomicke-ukazatele-0p4vqvhpnh>

3.2.4 Vliv typu škol

V našem vzorku se objevily seznamy děl ze 128 gymnázií, 257 středních odborných škol a 8 středních odborných učilišť. Pokud v rámci jedné instituce funguje gymnázium i střední odborná škola, a pro žáky obou oborů je vydán tentýž seznam děl, zahrnuli jsme tento seznam mezi gymnaziální. Obdobně jsme potupovali v případě středních odborných škol a středních odborných učilišť. Jestliže je v rámci instituce vydán jeden seznam děl pro všechny obory, zařadili jsme ho mezi seznamy středních odborných škol. Tento druhý případ je výrazně častější, střední odborná učiliště ve většině případů koexistují se středními odbornými školami.

Potvrdilo se naše očekávání a gymnázia nabízí svým žákům nejširší výběr literárních děl – průměrně 127. Seznamy středních odborných škol obsahují v průměru 95 děl a žáci středních odborných učilišť mohou vybírat průměrně z 65 položek.

Dále nás zajímalo, zda se mezi jednotlivými typy škol liší nabídka literárních druhů. Rozdíly zde najdeme, ne tak markantní jako u počtu titulů. Ovšem připomeňme, že skladba titulů v seznamech děl se řídí Kritérii *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*, tvůrci seznamů tedy musí nabídnout žákům také výběr poetických a dramatických literárních děl (v krajním případě však Kritériím vyhoví i pouhými dvěma díly zmíněných literárních druhů). Na gymnáziích tvoří próza průměrně 66,27 % položek, na středních odborných školách 69,75 % položek a na středních odborných učilištích je to 68,56 % položek. Přirozeně je tedy na učilištích a středních školách menší poměr prózy a dramatu, poměr klesá vždy zhruba o dvě procenta.

Gymnázia mají nejvyrovnanější poměr české a světové literatury. Průměrně tvoří, bez několika málo setin, půlku gymnaziálních seznamů díla českých autorů, druhou půlku díla autorů zahraničních. Na středních odborných školách a učilištích je běžnější nepatrně vyšší zastoupení české literatury.

Co se týče nabídky literatury daných časových období, připomeňme opět Kritéria a to, že právě na různorodost literárních děl z hlediska časového, kladou největší důraz. Výrazné rozdíly zde nenajdeme, literatura 20. a 21. století je zastoupena velmi podobně ve všech třech typech škol. Gymnázia nabízejí průměrně více nejstarší literatury, tvůrci seznamů pro středních odborných škol a učilišť sahalo častěji po novějších dílech.

Můžeme tedy konstatovat, že středoškolský a gymnaziální maturitní kánon se poněkud liší, což ve své práci uvádí i Hník.⁶⁷ Autoři seznamů volí pro gymnázia větší množství titulů, které můžeme označit za čtenářsky náročnější – starší literaturu a díla poetická a dramatická. Zároveň svým žákům poskytují výrazně širší prostor pro tvorbu individuálních žakovských seznamů.

⁶⁷ HNÍK, O., cit. d. (pozn. č. 35), s. 237.

3.3 Četná díla

Orientace v zahrnutých 2222 dílech je někdy nesnadná a nenabízí přehlednou podobu českého maturitního kánonu. Vhled do obvyklé podoby seznamů děl může přinést skupina nejčteněji zastoupených titulů. Pro tyto účely jsme zvolili hranici četnosti 20 %. Tabulka četných děl (příloha 4) tedy zahrnuje literární díla nalezená ve více než pětině seznamů děl ve vzorku.⁶⁸

Mezi četnými díly nalezneme 68,79 % prózy, 16,31 % poezie a 14,89 % tvoří dramatická tvorba. Poměr proporčně zhruba odpovídá celému vzorku, mezi četnými díly se objevuje vyšší podíl dram. Můžeme z toho usuzovat, že dramatická díla jsou méně variabilní složkou a lépe podléhají kanonizaci. Procentuální zastoupení časových období kopíruje zastoupení v celém vzorku, mírně se liší jen jednotkami procent. Mezi četnými díly tedy najdeme 12,77 % literatury do konce 18. století, 28,37 % literatury 19. století a 58,87 % literatury 20. a 21. století. Literatura 21. století je však zastoupena pouze jediným dílem – *Jozovou Hanulí* Květy Legátové. Ani díla z 90. let 20. století nejsou hojná. Z tohoto období zde najdeme pouze *Hrdého Budžese* Ireny Douskové a *Báječná léta pod psa* Michala Viewegha. Významně zastoupená jsou 20. až 60. léta 20. století. Díla z této doby jsou většinou čtenářsky lépe přístupná a oblíbená než literatura starší a zároveň zde existuje dostatečný časový odstup pro kanonizaci. Poměr české a světové literatury se sice oproti celkovému vzorku vyměnil, ovšem rozdíl se i v tomto případě pohybuje v řádech jednotek procent a několika málo titulů (česká literatura 48,94 %; světová literatura 51,06 %). Vojtíšek ve své práci popsal typickou položku seznamů děl jako „epické, spíše prozaické dílo (s ‚vážným‘ námětem), které napsal mužský autor evropského či severoamerického původu v druhé polovině devatenáctého století či ve století dvacátém (cca do konce 60. let).“⁶⁹ Jeho popis rozhodně platí i náš výzkum.

Můžeme tedy konstatovat, že procentuální parametry seznamů děl celkového vzorku a parametry četných děl, tedy s výskytem ve 20 a více % seznamů, jsou podobné a pro orientační představu o podobě českého maturitního kánonu je možné nahlédnout do seznamu četných děl.

V souvislosti s maturitním kánonem se v některých případech operuje, na což jsme již několikrát narazili, pouze s autory. Zajímalo nás tedy, kteří autoři jsou zastoupeni několika četnými díly. Výsledky korelují s obecným územ i očekáváním. Šesti tituly je zastoupen Karel

⁶⁸ Pro účely této práce budeme „četná díla“ označovat právě tuto skupinu děl.

⁶⁹ VOJTÍŠEK, O., cit. d. (pozn. č. 8), s. 3.

Čapek, čtyřmi William Shakespeare, třemi díly další šestice autorů – Karel Havlíček Borovský, Ernest Hemingway, Bohumil Hrabal, Božena Němcová, Edgar Allan Poe a Josef Škvorecký. Dále jsou dvě díla téhož autora v seznamu v patnácti případech.

3.4 Současná literatura

Svébytnou kategorií, kterou je zajímavé z celku vyčlenit, je literatura vydaná po roce 2000. Do nabídky literárních děl z tohoto období mnohem méně vstupují faktory jako kanoničnost a zastoupení ve středoškolských učebnicích. Oproti tomu můžeme předpokládat, že bez výše zmíněných opor, budou ve výběru hrát větší roli osobní čtenářské preference autorů seznamu.

Chceme-li uvádět obsah seznamu děl do souvislostí, musíme vyhledávat izolované články, statě, žebříčky a výsledkové listiny literárních soutěží. Zde se můžeme pokusit nalézat zárodky kánonu 21. století. Přemýšlení o kánonu nového tisíciletí zatím chybí přesný literárněhistorický rámec a autoři se nesnaží být dogmatictí. Kritéria, dle kterých autoři jednotlivých textů vybírají tituly, jsou jistě různá. V příloze kulturního čtrnáctideníku *A2 Nejlepší světové prózy od roku 2000*⁷⁰ jsou představena díla, u kterých se dle autorů „dá očekávat, že obstojí před zkouškou času a budou se číst, překládat a komentovat i po letech“.⁷¹ Ve stejném textu autoři odpovídají i na svou vlastní otázku, zda je jejich seznam kánonem – „Není, ale mohl by být. Je to stručný průvodce po současném literárním světě. Nebo zkrátka seznam knih, jejichž četbou určitě nepromarníte čas.“⁷² Rozsáhlá interpretační publikace *V souřadnicích mnohosti*⁷³ odůvodňuje výběr obsahu poněkud neurčitě. „Kniha [...] je pokusem představit českou literaturu ‚nultých let‘ [...] prostřednictvím interpretací nejpříznačnějších a umělecky nejvýraznějších [...] děl této dekády.“⁷⁴ Zajímavým pramenem pro zkoumání soudobé české poezie by mohly být publikace *Nejlepší české básně*, které od roku 2009 každoročně vydává nakladatelství Host. Analýza seznamů děl však ukázala, že nejnovější česká poezie je natolik málo zastoupena, že ji nelze usouvztažnit s relativně obsáhlými publikacemi.

V seznamech děl jsme celkem zaznamenali 310 titulů poprvé vydaných v 21. století. Tvoří tedy 18,55 % z kategorie literatury 20. a 21. století a 13,94 % z celkového počtu literárních děl. Za povšimnutí stojí časová disproporce – dlouhá doba od počátků písemnictví do konce 18. století je zastoupena 216 tituly, zatímco necelých 16 let 21. století 310 tituly.

⁷⁰ ŠPÍNA, Michal. Nejlepší světové prózy od roku 2000: Příloha. *A2*. 2018, 18(XIV), ISSN 1803-6635.

⁷¹ Tamtéž, s. 1.

⁷² Tamtéž, s. 1.

⁷³ FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2410-7.

⁷⁴ Tamtéž, s. 9.

Ze seznamů by se mohlo zdát, že 21. století je stoletím prózy – ta tvoří 89,35 %. Poměr českých a zahraničních děl je poměrně vyrovnaný. Seznamy obsahují 146 českých prozaických titulů a 131 titulů světové prózy. Ačkoliv zahraniční tituly nepřirážujeme k jednotlivým národním literaturám, nepřekvapivě převládají tituly anglo-americké. Menšinově jsou však zastoupeni autoři mnoha národností, například alžírské, francouzské, slovinské, japonské, íránské, ruské, španělské či francouzské.

Na rozdíl od starších časových období jsou často jednotliví autoři zastoupeni větším počtem titulů. Kánon předchozích období je více postaven na dílech. Objeví-li si v seznamu děl jméno Karla Hynka Máchy, je téměř jisté, že bude spojeno s titulem *Máj*, z díla Karla Jaromíra Erbena nalezneme v seznamech téměř vždy *Kytici* a od Williama Shakespeara málokdy chybí *Romeo a Julie*. Výběr nejnovější literatury je naopak více postaven na autorech a do seznamů děl je zařazeno široké spektrum jejich děl. Najdeme zde v podobných četnostech například devět různých titulů od Miloše Urbana, osm od Jo Nesbøa či sedm od Jaroslava Rudiše. Tomuto stavu může napomáhat i rychlé tempo populárních českých autorů, kteří vydávají nový román každé dva roky a jejichž práci nazval Bílek „chrlivým psaním“.⁷⁵

Zvláště v české literatuře se objevuje mnoho ženských jmen. Ačkoliv jsme pohlaví autorů nezařadili mezi sledované údaje, lze odhadovat, že s vzrůstajícím letopočtem roste i počet autorek.

Chceme-li porovnávat seznamy děl s žebříčky a bilančními texty, můžeme tak činit u textů prozaických. Výše zmíněný žebříček čtyřiceti knih sestavený redaktory a spolupracovníky kulturního čtrnáctideníku *A2*⁷⁶ vyšel v roce 2018, část titulů tedy byla vydána až po sběru dat pro náš výchozí výzkum a není proto relevantní zabývat se procentuálním porovnáním obsažených titulů. *Nejlepší světové prózy po roce 2000* jsou pro nás zajímavé, protože mohou nastínit vztah středoškolské literatury a literární publicistiky. V seznamech se z tohoto žebříčku objevily tituly *Kateřina, páv a jezuita* Drago Jančara, *Rozhoupaný dech* Herty Müller a *Sníh* Orhana Pamuka. Bílkův článek *Dekáda v české literatuře*⁷⁷ reflektuje druhé desetiletí 21. století. Nás zajímá pouze polovina zmíněného období. Přesto v seznamech děl najdeme tituly od většiny autorů, které Bílek zmiňuje, především od těch, kterým neupírá čtenářskou

⁷⁵ BÍLEK, Petr A. Dekáda v české literatuře: Hodně balastu a málo velkých románů, vyniká Topol či Sidon [online]. 27. 12. 2019 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/ceska-literatura-2010-2019/r~eacde10e28ca11ea8776ac1f6b220ee8/>

⁷⁶ ŠPÍNA, M., cit. d. (pozn. č. 70).

⁷⁷ BÍLEK, P. A., cit. d. (pozn. č. 74).

oblíbenost, ale zpochybňuje jejich kvalitu. To potvrzuje naši domněnku, že právě čtenářská oblíbenost je významným faktorem při výběru současné literatury do seznamů děl.

Jak již bylo zmíněno, próza v seznamech výrazně dominuje. Dramatická a poetická tvorba je zastoupena málo a její výběr napovídá, že autoři seznamů se příliš neinspirují současným literárním děním.

Dramatická tvorba je z velké části zastoupena autory, jejichž tvorba spadá převážně do 20. století a po roce 2000 vydali jen několik málo titulů. Patří mezi ně například Václav Havel (*Odcházení*) či Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák (*České nebe*). Dále se objevují především kusy, se kterými se můžeme setkat v repertoáru divadel, nebo jiným způsobem aktuálně rezonují ve společnosti. Z českých dramatiků dominuje David Drábek, který je dle *Slovníku české literatury po roce 1945* „nejvýraznějším dramatikem debutujícím po roce 1989“.⁷⁸ České zástupce doplňují *Příběhy obyčejného šílenství*, které na počátku tisíciletí uvádělo Dejvické divadlo a všeobecně vešly ve známost po natočení stejnojmenného filmu z roku 2005. Celkově je tedy česká dramatická tvorba 21. století zastoupena izolovanými výraznými kusy, které jsou všeobecně známé díky proslulému autorovi, nebo divadelní, filmové či rozhlasové adaptaci. Světové drama je zastoupeno pouze třemi kusy a také pro ně platí výše zmíněné charakteristiky. V seznamech děl najdeme díla: *Na miskách vah* (Ronald Harwood), *Válka profesora Klamma* (Kai Hensel) a *Kopanec* (Andreas Veiel a Gesine Schmidt).

V poezii sledujeme výraznou dysbalanci českých a světových děl – zahraniční poezie není zastoupena ani jedním titulem. I zde se opakuje podobná situace jako v dramatické tvorbě. Nejhojněji zastoupenými autory jsou Jiří Žáček a J. H. Krchovský, oba dlouho publikující již ve 20. století. Šidák souhrnně pojednal o české poezii mezi lety 2000 a 2014,⁷⁹ vyčlenil šest proudů současné poezie (poezie běžného dne; náboženská poezie; imaginativní poezie a surrealismus; básnický experiment; tzv. angažovaná poezie; poezie a hudba) a představil výrazné autory. Většina proudů nemá v seznamech žádného zástupce, objevují se jen tři básníci starší generace, spjatí s hudbou či undergroundem (Ivan M. Jirous, J. H. Krchovský, Jaromír Nohavica).

⁷⁸ JUNGMANNOVÁ, Lenka. David Drábek. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2020-06-10].

Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1813&hl=david+dr%C3%A1bek+>

⁷⁹ ŠIDÁK, Pavel. Česká poezie od roku 2000 do současnosti – Poznámky k české literatuře pro děti a mládež.

Čtenář: Měsíčník pro knihovny [online]. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.svkkk.cz/ctenar/clanek/952>

Ačkoliv žánrové rozrůznění naše analýza nepokrývá, lze si povšimnout, že se v literatuře 21. století objevuje širší spektrum literárních žánrů. Jsou zastoupeny například detektivní romány (Stieg Larsson, Jo Nesbø), dívčí četba (Ivona Březinová), písňové texty (Jaromír Nohavica), literatura pro mládež (Suzanne Collins, Stephenie Meyer, J. K. Rowling), komiks (Alejandro Jodorowsky, Marjane Satrapiová), hororová literatura (Stephen King), ženská literatura (E. L. James, Simona Monyová) či fantasy (George R. R. Martin, Christopher Paolini). Objevují se díla, která můžeme označit za fenomén mezi mládeží či určitou subkulturou. Celkově je zastoupená literatura tohoto období více orientovaná na mladého čtenáře.

3.5 Komparace se sepsanými kánony

3.5.1 Porovnání se seznamem autorů k didaktickému testu

V roce 2016 vydalo Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání *Seznam autorů literárních děl, literárních žánrů, směrů a hnutí* uvedený v *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*.⁸⁰ Seznam autorů k didaktickému testu⁸¹ vymezuje okruh znalostí, které mohou být ověřovány v rámci, jak jeho název napovídá, didaktického testu, tedy jedné z písemných částí maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury. K tomuto kroku bylo přistoupeno po odborných i laických diskusích o rozsahu požadovaných znalostí, které následovali po didaktickém testu v roce 2015. Tento seznam byl zveřejněn až po 30. září 2016, tedy datu, ke kterému měly školy povinnost poskytnout svým žákům seznam literatury k ústní části maturitní zkoušky pro školní rok 2016/2017. Proto se do našeho výzkumu neměl šanci promítnout.

Seznam autorů k didaktickému testu vyjmenovává 120 autorů literárních děl a anonymních děl. Rozdělení do tří časových období rámcově odpovídá členění dle Kritérií⁸², tedy na literaturu do konce 18. století, literaturu 19. století a literaturu 20. a 21. století. V seznamu autorů k didaktickému testu však poslední kategorie zahrnuje pouze století 20. a autoři publikující výhradně ve 21. století zde zastoupeni nejsou. Na rozdíl od Kritérií Seznam autorů k didaktickému testu i u starších období odděluje světovou a českou literaturu. Požadavky na časové zastoupení děl v Kritériích a nabídka Seznamu autorů k didaktickému testu proporcčně si zhruba odpovídají.

Na porovnání Seznamu autorů k didaktickému testu a seznamů děl jsme nahlédli ze dvou hledisek. Nejprve jsme ze seznamů děl vyčlenili ty položky, které se vyskytovaly ve více než 20 % seznamů.⁸³ Autory těchto četných děl jsme porovnali se Seznamem autorů k didaktickému testu. Autory, které jsme v zúženém vzorku nenašli, jsme následně vyhledávali v kompletním vzorku a zjišťovali jsme, byla-li jejich díla studentům nabídnuta alespoň v jedné ze zkoumaných škol.

⁸⁰ Viz příloha 2.

⁸¹ V následujícím textu budeme pro tento dokument používat označení „Seznam autorů k didaktickému testu“.

⁸² Viz pozn. 59.

⁸³ Označujeme je „četná díla“, viz kapitola 3.3.

Četných děl je v našem vzorku 141. Téměř polovinu (49,64 %) z nich napsal autor, který je uveden v seznamu k didaktickému testu, případně jde o konkrétní anonymní dílo v seznamu uvedeném. Pokud se zaměříme na jednotlivé časové a národnostní kategorie, je ve většině z nich obdobná situace – zastoupení autoři tvoří zhruba 60 %, s výjimkou české literatury do konce 18. století. V této kategorii se z 12 autorů a děl, které seznam k didaktickému testu uvádí, objevily pouze 2 položky, tedy 16,66 %. Tato kategorie se odlišuje i v dalších parametrech. Tvoří ji nejméně položek a z velké části se jedná o anonymní díla, což může situaci částečně objasnit. Také je ale pravděpodobné, že autoři školních seznamů děl považují nejstarší českou literaturu pro žáky středních škol za příliš čtenářsky i interpretačně náročnou, a toto hledisko při zařazování do seznamů děl zvítězilo, přestože literární kánon tohoto období je nejkonzistentnější. Kteří autoři a díla patří do jednotlivých skupin můžeme pozorovat v příloze 3.

V dalších krocích jsme Seznam autorů k didaktickému testu porovnali se všemi díly vyskytujícími se v seznamech děl našeho vzorku. Ze 120 položek jich 119 bylo obsaženo. Jedinou výjimku tvoří Josef Dobrovský, jehož dílo do svých seznamů nezařadila žádná škola ve vzorku.

Zjišťovali jsme také, kteří autoři četných děl se neobjevují v Seznamu autorů k didaktickému testu. Z jejich množství zmiňme ty, kteří jsou v četných dílech zastoupeni hned dvěma díly – John Ronald Reuel Tolkien (*Hobit a Pán prstenů: Společenstvo Prstenu*) a Guy de Maupassant (*Kulička a Miláček*).

3.5.2 Vliv Seznamu autorů k didaktickému testu na seznamy děl

Vydání Seznamu autorů k didaktickému testu se formálně týká pouze jednoho segmentu písemné části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury. Řada odborníků však předpokládá, že jeho vliv zasáhne i část ústní. „Ačkoliv tento seznam deklaruje, že se týká pouze didaktického testu a oblastí literární historie a teorie, jeho vliv je mnohem větší – implicitně ovlivňuje výuku samotnou i tvorbu školních kánonů.“⁸⁴

Díky práci, kterou provedl Vojtíšek na základě dat sesbíraných ve školním roce 2019/2020, můžeme tento předpoklad podrobit zkoumání. Vojtíšek ve svém článku *Literární kánon*

⁸⁴ KRÁLÍKOVÁ, A., cit. d. (pozn. č. 38).

z *maturitní perspektivy*⁸⁵ shrnuje výsledky svého výzkumu, který má s naším mnoho společného. Analyzuje taktéž seznamy děl vydávané jednotlivými školami. I velikost vzorku je srovnatelná – jeho vzorek čítá 340 škol, náš 390. Při interpretaci dat se věnuje převážně dílům s vysokým výskytem, tedy podobné skupině, kterou jsme ustavili jako četná díla v kapitole 3.3. Celkové srovnání ukazuje, že výsledky našeho a Vojtíškovy výzkumu vzájemně potvrzují svou platnost a ve srovnatelných parametrech docházíme k podobným výsledkům. Považujeme je proto za porovnatelné.

Z komparace Horáková (2016/2017) – Seznam autorů k didaktickému testu (2016) – Vojtíšek (2019/2020) může vysvitnout, zda se autoři a anonymní díla uvedení v Seznamu autorů k didaktickému testu objevují v seznamech děl vydaných ve školním roce 2019/2020 častěji, než v seznamech děl vydaných pro školní rok 2016/2017. Z důvodů odlišné práce s daty nejsme schopni porovnávat všechny parametry. Budeme se proto soustředit na celkový počet výskytů autorů a anonymních děl. Řádově jsou vzorky podobně velké, případné výrazné výkyvy by se měly projevit. Náš vzorek je o 14 % větší a tomu odpovídá i průměrný počet výskytů. U většiny položek jsme zaznamenali o 10-20 % vyšší výskyt. Proto jsme se zaměřili na několik málo položek, u kterých bylo toto pravidlo porušeno, které byly hojně zastoupeny ve Vojtíškově vzorku. Z devíti takových autorů či anonymních děl jsme vyloučili ty, u kterých je výskyt nízký a rozdíly mezi vzorky byly v řádu jednotek. Zde považujeme vyšší výskyt za zcela náhodný (*Alexandreida* – 1 výskyt v našem vzorku, 3 výskyty ve Vojtíškově vzorku; George Gordon Byron – 7 výskytů v našem vzorku, 9 výskytů ve Vojtíškově vzorku). Ostatní autory, u kterých došlo ke zvýšení výskytu předkládáme v Tabulce 3.

Autor či anonymní dílo zařazené do Katalogu požadavků	Vojtíšek – počet výskytů celkem	Horáková – počet výskytů celkem
DANTE ALIGHIERI	60	57
BEDŘICH BRIDEL	46	43
JANE AUSTENOVÁ	185	154
JULES VERNE	59	53
FRANZ KAFKA	427	387
JAROSLAV HAVLÍČEK	241	227

⁸⁵ VOJTÍŠEK, O., cit. d. (pozn. č. 8).

Tabulka 3: Porovnání Vojtišek – Horáková

Jak je z dat patrné, ani zde rozdíly nejsou markantní. Ve spojení z tím, že ke zvýšení výskytu došlo jen u 7,5 % položek, se domníváme, že změna počtu je náhodná a nevypovídající.

Celkově můžeme z porovnání těchto dvou výzkumů vyvozovat, že školní seznamy děl jsou v zahrnutém období relativně stálé. Sdílený předpoklad o vlivu Seznamu autorů k didaktickému testu se porovnáním našich a Vojtiškových dat nepotvrdil.

3.5.3 Bloomova kanonická díla

Americký literární teoretik Harold Bloom svou obsáhlou publikací *Kánon západní literatury*⁸⁶ s českým podtitulem *Knihy, které prošly zkouškou věků* nepopíratelně silně zasáhl do přemýšlení o kánonu obecně. Pro nás jeho dílo představuje výjimečný zdroj. Pochází z jiného jazykového prostředí (všechny naše ostatní zdroje, které nabízejí konkrétní soupisy autorů či děl, se týkají českého školního kánonu, nebo se k němu z jiného jazykového či kulturního prostředí vztahují), nesouvisí s českým školstvím, ale zároveň je tematicky odpovídající. Bloom se v hlavní části své knihy důkladně a obšírně věnuje šestadvaceti západním kanonickým autorům a jejich dílům, pro nás je ale neméně zajímavý oddíl dodatků. V něm autor jmenuje kanonická díla různých období a národních literatur. V období zvaném chaotický věk najdeme část věnující se literatuře české.⁸⁷

Podívejme se však nejprve na západní literární velikány. V některých kapitolách Bloom hovoří o několika dílech jednoho autora či o autorském díle jako celku, v jiných je v popředí konkrétní literární dílo. To, ve spojení s velkým rozsahem textu, značně ztěžuje exaktní porovnávání s našimi daty, proto následující porovnání bude výběrové a přehledové.

Za střed Bloomova západního kánonu můžeme označit Williama Shakespeara. Jeho význačné místo v kanonickém prostředí naše data potvrzují. V seznamech děl se objevilo šestnáct jeho dramát. V množství zastoupených titulů ho předstihl jediný zahraniční autor – Stephen King. Ovšem jednotlivá Kingova díla mají nízkou četnost, zatímco celkový počet výskytů všech Shakespearových dramát, která se objevují v seznamech děl, je 1033. V každém seznamu děl jsou tedy průměrně téměř 3 díla Williama Shakespeara a v souladu s Bloomovým názorem

⁸⁶ BLOOM, H., cit. d. (pozn. č. 15).

⁸⁷ Tamtéž, s. 611.

je ve středu i českého maturitního kánonu. Z nejstarší literatury, Bloomovými slovy z aristokratického věku, se těší přízni autorů seznamů děl Molière, Miguel de Cervantes, Dante Alighieri (i přes nedostupnost překladu viz kapitola 2.2) a Johann Wolfgang Goethe. Ačkoliv v seznamech děl najdeme velmi často *Utrpení mladého Werthera*, méně často *Fausta*, o kterém pojednává Bloom. V seznamech děl naopak často nenajdeme díla Geoffreyho Chaucera, Michela de Montaigne a Johna Milтона (opět viz kapitola 2.2).

Jestliže jsme v literatuře do konce 18. století mohli sledovat, jak se Bloomův kánon setkává s tím českým maturitním, v takzvaném demokratickém věku, který v naší periodizaci zhruba odpovídá 19. století, je situace jiná. William Wordsworth a George Eliotová nejsou v seznamech děl zastoupeni vůbec. Tvorbu Jane Austenové, Charlese Dickense a Henrika Ibsena nacházíme zastoupenou relativně hojně, ovšem jinými tituly, než které kanonizuje Bloom – *Annu Elliotovou* a *Ponurý dům* nenajdeme v seznamech děl vůbec, *Peer Gynta* pouze třikrát. Z dalších obsažených autorů 19. století je čteně zastoupen jen Lev Nikolajevič Tolstoj.

V obdobném duchu se nese srovnání Bloomových autorů chaotického věku, tedy 20. století. Sigmund Freud a Pablo Neruda nejsou v seznamech děl zastoupeni vůbec, Marcel Proust, James Joyce, Jorge Luis Borges a Fernando Pessoa velmi sporadicky. V seznamech děl najdeme díla Virginie Woolfové, ovšem Bloomem zmiňovaný *Orlando* chybí. Autoři z tohoto období čteně se objevující v maturitním kánonu jsou Samuel Beckett a Franz Kafka.

Celkově můžeme konstatovat, že emblematická díla západního kánonu dle Blooma, netvoří základ českého maturitního kánonu. Do seznamů děl jsou častěji zařazována menší či čtenářsky přístupnější díla těchto kanonických autorů.

Jak si vede česká literatura Bloomova chaotického věku, kterou řadí mezi kanonickou? Nutno dodat, že podtitul kapitoly, ve které kanonický seznam tohoto období najdeme, zní „kanonické věštění“. Bloom reflektuje svůj výběr takto: „Kulturní předpovědi bývají vždy ošemetné. Ne všechna zde uvedená díla se ukážou být kanonická; (...). V seznamu se nepochybně obráží i můj osobní vkus, který však nebyl určujícím faktorem.“⁸⁸ Přesto však porovnejme jeho návrhy se seznamy děl. Můžeme konstatovat, že oproti geograficky blízkým zemím podobné velikosti, je Česko zastoupeno relativně hojně – šesti tituly (pro porovnání Srbsko a Chorvatsko je zastoupeno třemi tituly, stejně tak Maďarsko, Polsko, které je téměř čtyřikrát lidnatější, osmi tituly). Jsou to:

⁸⁸ Tamtéž, s. 586.

- *Válka s mloky* Karla Čapka
- *R.U.R.* Karla Čapka
- *Largo Desolato* Václava Havla
- *Nesnesitelná lehkost bytí* Milana Kundery
- *Básně* Jaroslava Seiferta
- *Básně* Miroslava Holuba.

Kromě specifického případu Miroslava Holuba, o němž jsme hovořili již v kapitole 3.5.3, který necháme nyní stranou, se všechna díla v seznamech děl objevují hojně. Obě díla Karla Čapka se dokonce zařadila do skupiny četných děl⁸⁹. V téže skupině najdeme i díla třech dalších autorů, ovšem jiná, než zvolil Bloom.⁹⁰ Zde je tedy průnik obou porovnávaných skupin značný. Domníváme se, že Bloomovo nahlížení do české literatury probíhalo z části českým prizmatem. Česká literární historie a kritika připravila prostor, ve kterém se Bloom následně pohyboval.

3.5.4 Maturitní kánon a *Povinná školní četba v českém společenském kontextu*

Zajímavý příspěvek, který se školního a maturitního kánonu jistě dotýká, přináší Chejnová v článku *Povinná školní četba v českém společenském kontextu*⁹¹. V úvodu tohoto textu říká: „Zařazování literárních děl do povinné školní četby a do literárního kánonu obecně je výsledkem jistého druhu kategorizace. [...] Porozumíme-li tomu, jakým způsobem si utřídíme informace o světě do určitých kategorií, porozumíme částečně i procesu našeho myšlení.“⁹² V naší práci vidíme střet exaktních institucionalizovaných seznamů literárních děl na straně jedné a hodnotového literárního povědomí a národního vnímání na straně druhé.

Chejnová provedla rozsáhlý výzkum, který zachycoval fungování sémantických prototypů a kategorizace v jazyce a myšlení současných českých rodilých mluvčích. Respondenti měli uvést sémantický prototyp pro různé kategorie. Jednou z nich byla „povinná školní četba“. Její data tedy představují nejčastěji uváděná literární díla, která se lidem vybaví jako nejtypičtější zástupci povinné školní četby.

⁸⁹ Parametry této skupiny viz kapitola 3.3.

⁹⁰ Václav Havel je zde zastoupen dramaty *Zahradní slavnost* a *Audience*, Milan Kundera knihami *Žert* a *Směšné lásky* a Jaroslav Seifert sbírkami *Maminka* a *Na vlnách*.

⁹¹ CHEJNOVÁ, Pavla. *Povinná školní četba v českém společenském kontextu. CANON: Otázky kánonu v literatuře a vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2014, 41–48. ISBN 978-80-246-2975-9.

⁹² Tamtéž, s. 41.

Sedm titulů uvedla více než 2 % dotázaných. Jsou to *Babička* Boženy Němcové, *Honzíkova cesta* Bohumila Říhy, *Robinson Crusoe* Daniela Defoea, *Malý Bobeš* Josefa Věromíra Plevy, *Máj* Karla Hynka Máchy, *Kytice* Karla Jaromíra Erbena a *Staré pověsti české* Aloise Jiráska. Jak si tato díla vedou v současném maturitním kánonu? Díla patřící do kategorie dětské literatury se v seznamech děl neobjevují vůbec. Nepovažujeme to za překvapivé, respondenti si povinnou školní četbu pravděpodobně asociují s mladším školním věkem. Chejnová přímo uvádí, že sémantický prototyp povinné školní četby se utváří na základní škole. Ostatní díla z jejího výzkumu však figurují i na prvních příčkách četnosti v seznamech děl. *Babičku* najdeme v 77,44 %, *Robinsona Crusoe* v 49,74 %, *Máj* ve 98,72 %, *Kytici* v 98,72 % a *Staré pověsti české* ve 42,31 % seznamů děl.

I u dalších sémantických prototypů (Chejnová uvádí položky, které se objevily ve více jak 1 % dotazníků) je situace obdobná – dětské knihy nebývají v seznamech zařazené vůbec či velmi sporadicky, ostatní literatura je v seznamech děl zastoupena relativně hojně. Na závěr za zmínku stojí, že většinu sémantických prototypů v kategorii školní povinná četba tvoří díla české literatury.

3.5.5 Výčty, články, projekty

V člancích a pracích, které se věnují kánonu, se objevují krátké výčty či návrhy kanonických děl. Někteří autoři se snaží odhadovat, která současná díla se stanou součástí kánonu, jiní navrhuji své kandidáty. S kánonem můžeme také usouvztažňovat výsledky nejrůznějších anket a soutěží, které se dotýkají literatury. A zajímavé postřehy může přinést i reflektování odborného literárněvědného dění. Výběrové porovnání těchto pramenů se seznamy děl nabízíme. Jsme si vědomi, že nepřináší přesné výsledky a porovnávaná data často nemají stejný charakter, ale mohou přinést zajímavé podněty k přemýšlení o maturitním kánonu.

Americký literární kritik Orthofer se snaží odhadnout, jaká současná díla získají své místo v kánonu, v článku s názvem *Co přetrvá?*.⁹³ V jaké míře se tato díla objevují v maturitních seznamech děl? První skupinou, kterou Orthofer zmiňuje, jsou oblíbené romány, které ovšem postrádají dostatečnou literární kvalitu. V seznamech děl je ovšem nalezneme relativně často – *Šifru mistra Leonarda* Dana Browna v 11,79 % seznamů děl, část či celek *Milénia* Stiega

⁹³ ORTHOFER, Michael A. Co přetrvá?: Nad literárním kánonem 21. století. *A2*. 2018, **XIV**(18), 4. ISSN 1803-6635.

Larssona v 5,9 % a některou z knih z kouzelnického světa *Harryho Pottera* zařadilo do seznamu 23,33 % škol. Z blíže nespecifikovaných průzkumů a žebříčků kritiků knih aspirujících na zařazení do kánonu vybírá díla, která se věnují specifickým záležitostem naší doby (*Bílé zuby* Zadie Smith bez zastoupení v seznamech děl), nebo naopak s tradičními obecnými motivy (*Pokání* Iana McEwana s četností 3,59 %). Z děl, které reflektují proměnlivost politické situace, postojů a celosvětových podmínek, okrajově najdeme v seznamech *Spiknutí proti Americe* Phillipa Rotha (0,51 % seznamů) a některé z děl Michela Houellebecqa (*Podvolení, Pokušení, Možnosti ostrova a Rozšíření bitevního pole*, dohromady však je 1,54% četnost). Z tzv. globální literatury najdeme v seznamech děl *IQ84* Haruki Murakamiho (0,26 %) a tvorbu Orhana Pamuka (souhrnně 1,03 %). Další Orthoferem navrhovaná díla či autory v seznamech nenacházíme, často kvůli absenci českého překladu. Pro naše zkoumání je zajímavá autorova poznámka, která stojí spíše na okraji článku. Vydobýt si pozici nezpochybnitelné součásti kánonu v posledním půlstoletí se dle Orthofera podařilo jen Gabrielu Garcíovi Marquézovi se *Sto roky samoty* a Salmanu Rushdieovi s *Děti půlnoci*. Obě díla v seznamech děl najdeme, *Sto roků samoty* relativně často – v 17,95 % seznamů, *Děti půlnoci* však vykazují jen 1,54% četnost. Další kandidáty, z pohledu článku diskutabilní, na kanonická díla tohoto období už v seznamech nenajdeme (László Krasznahorkai – *Satanské tango*, Georges Perec – *Život návod k použití*). Jak je vidno, nejvyšších výskytů dosáhla díla, která Orthofer označil za nedostatečně kvalitní, ovšem oblíbená. U nejnovější literatury, od které nemůžeme zatím zaujmout dostatečný odstup, je faktor oblíbenosti při zařazování do maturitních seznamů děl významný. Dalšímu srovnání děl 21. století s žebříčky a články jsme se věnovali v kapitole 3.4.

Králíková na stránkách kulturního čtrnáctideníku A2 odpovídá na otázku, co prozrazují diskuse o maturitním kánonu.⁹⁴ Uvádí zde několik konkrétních tvrzení, které můžeme konfrontovat s našimi výsledky. „Například některé texty, jež jsou literární vědou odsunovány spíše na okraj, se stávají stálicemi školních kánonů, ačkoliv jejich autorům již není ve výuce věnována soustavná pozornost: příkladem jsou prózy *Romeo, Julie a tma* (1958) Jana Otčenáška nebo *Petr a Lucie* (1920, česky 1925) Romaina Rollanda.“⁹⁵ Pozornost ve výuce nejsme schopni zhodnotit, ovšem co se zastoupení v seznamech děl týče, můžeme dát Králíkové jistě za pravdu. *Romea, Julii a tmu* najdeme v 53,85 % seznamů, *Petra a Lucii* dokonce v 83,85 % a jedná se o páté nejčastěji zařazené dílo světové literatury 20. a 21. století. Dále Králíková uvádí, že českou literaturu po roce 1989 reprezentuje trojice Kateřina Tučková, Michal Viewegh

⁹⁴ KRÁLÍKOVÁ, A., cit. d. (pozn. č. 38).

⁹⁵ Tamtéž.

a Květa Legátová. I toto tvrzení můžeme jednoznačně potvrdit a snad trojici ještě doplnit o Petra Šabacha, jehož díla najdeme ve více než 40 % seznamech. Nejčastěji jsou to *Hovno hoří* (18,72 %) a *Občanský průkaz* (13,59 %).

V roce 2018 představil Český rozhlas Vltava projekt Kánon100. Odborníci a veřejnost vybírali nejoblíbenější umělecká díla vzniklá během sta let samostatného českého státu. Anketa probíhala v deseti kategoriích, pro nás jsou zajímavé tyto: próza, básnická sbírka a částečně i kritické a esejistické dílo. V každém odvětví byla po posluchačském hlasování vyhlášena tři nejoblíbenější a nejvýznamnější díla uplynulých sta let. V kategorii próza se na prvním místě umístil Karel Čapek a *Válka s mloky*, na místě druhém Jaroslav Hašek a *Osudy dobrého vojáka Švejka* a třetí místo obsadil Milan Kundera a *Žert*. Všechna tato díla se objevují i na čelních místech pomyslného žebříčku sestaveného z českých děl 20. století obsažených v seznamech děl. Všechny tyto tituly najdeme ve více jak polovině seznamů – *Válka s mloky* se objevuje v 52,82 %, *Osudy dobrého vojáka Švejka* v 76,41 % a *Žert* v 59,49 % seznamů děl. Jak by vypadala první tři místa v této kategorii dle maturitních seznamů děl? První místo by obsadily *Ostře sledované vlaky* Bohumila Hrabala (88,72 %), druhé *Smrt krásných srnců* Oty Pavla (88,46 %) a třetí *Báječná léta pod psa* Michala Viewegha (86,92 %).

Zmíňme krátce i kategorii kritické a esejistické dílo, ačkoliv se maturitního literárního kánon dotýká jen velmi okrajově. Z vítězů v této kategorii (Václav Havel – *Moc bezmocných*, Jan Patočka – *Kacířské eseje o filozofii dějin*, Karel Čapek – *Marsyas*) se v seznamech ojediněle objevil Havlův spis *Moc bezmocných*.

Zajímavá situace je v poezii. Vítěznými básnickými sbírkami se staly *Býti básníkem* Jaroslava Seiferta, *Labutí písně* Ivana Martina Jirouse a *Noc s Hamletem* Vladimíra Holana. Žádná ze sbírek nepatří ani do námi vymezené skupiny četných děl, *Labutí písně* se objevily ve 12,82 % seznamů, zbývající dvě díla v méně než 5 %. Dílo Jaroslava Seiferta je zjevně případem toho, co Bílek označil za dílo vzpírající se kanonizaci. Chybí u něj „dvě, tři, čtyři díla výrazně vyčnívající nad ostatní“.⁹⁶ V seznamech děl najdeme celkem dvacet pět Seifertových děl. Častěji než *Býti básníkem* se objevuje *Maminka*, *Na vlnách TŠF*, *Morový sloup* a *Píseň o Viktorce*. I v poetické kategorii vyhlásíme vítěze pomyslné maturitní soutěže. Nejčteněji zastoupenou sbírkou je *Těžká hodina* Jiřího Wolкера s výskytem 70,52 %. Druhé místo obsadil Vítězslav Nezval a *Edison* zastoupený ve 43,08 % seznamů a na třetím místě se umístil Václav Hrabě a *Blues pro bláznivou holku* se 40% výskytem.

⁹⁶ BÍLEK, P. A., cit. d. (pozn. č. 28), s. 23.

Bezpochyby podnětná je také konfrontace s odborným literárním děním. Nabízí se porovnání se svazky České knihnice a také se spřízněným projektem určeným školám – se Seminári České knihnice. Takové srovnání již provedl Vojtíšek.⁹⁷ Jeho práce ukázala mezeru, která pečlivě vybraná díla České knihnice a seznamy děl k maturitě dělí.

⁹⁷VOJTÍŠEK, O., cit. d. (pozn. č. 7), s. 16-17.

3.6 Unikátně zastoupená díla

973 literárních děl najdeme v seznamech děl pouze jedenkrát.⁹⁸ Tato skupina tvoří 43,79 % z celkového počtu položek.

Soubor literárních děl zastoupených v seznamech můžeme pomyslně rozdělit na tři skupiny. Četná díla tvoří malou skupinu titulů, zhruba padesátku z nich najdeme ve více jak polovině seznamů. Následuje skupina tvořící necelou třetinu celkového počtu s četností v rozmezí 1-0 %. A 63,73 % seznamu tvoří díla zastoupená v méně než 1 % seznamů děl, což znamená, že se v našem vzorku objevila maximálně třikrát.

Četnost	Počet děl	% z celkového počtu děl
> 20 %	141	6,35 %
1-20 %	665	29,93 %
< 1 %	1416	63,73 %
Unikátně zastoupená díla		
0,26 %	973	43,79 %

Tabulka 4: Procentuální zastoupení dle četnosti

Jaká díla jsou v seznamech unikátně zastoupena? Jejich soubor přináší přehled o žánrové šíři, která se v maturitních seznamech objevuje. Literatura 20. a 21. století tvoří 81,40 % unikátních děl. Není to překvapivé. O tom, že novější literatura je nejvariabilnější složkou seznamů děl, jsme se přesvědčili už v předchozích kapitolách. Poměr prózy, poezie a dramatu je velmi podobný jako v celém vzorku (zde 75,13 % tvoří próza, 18,60 % poezie a 6,27 % drama). Poměr české a světové literatury se v seznamu unikátně zastoupených děl vyměnil. Mírně nadpoloviční většinu má literatura světová – 53,55 %.

Mezi unikátně zastoupenými díly najdeme často další tituly četných autorů. Objevily se například cestopisy a další díla Karla Čapka (*Výlet do Španěl, Cesta na sever, Život a dílo skladatele Foltýna*), romány a menší práce Fjodora Michajloviče Dostojevského (*Běsi, Bílé noci, Věčný manžel*), hry Václava Havla (*Largo desolato, Ztížená možnost soustředění*), básnické sbírky Jaroslava Seiferta (*Světlem oděná, Deštník z Piccadilly, Kamenný most*) či sportovní prózy Oty Pavla (*Pohádka o Raškovi, Proč mám rád sport, Syn celerového krále*).

⁹⁸ Pro účely této práce budeme pro taková díla používat termín „unikátně zastoupená díla“.

Častými autory, kteří mají v této kategorii několik zástupců, jsou již několikrát zmiňovaní autoři vzpírající se kanonizaci⁹⁹ a často také autoři povídek – Charles Bukowski (*Nejkrásnější ženská ve městě, Paměti starého chlapáka, Ptáčku posměváčku, přej mi štěstí*), Vladimír Páral (*Playgirls, Země žen, Muka obraznosti*), Roald Dahl (*Farářovo potěšení, Pan Botibol, Příběhy nečekaných konců*) či Arthur Conan Doyle (*Studie v šarlatové, Poslední poklona Sherlocka Holmese, Údolí strachu*).

Relativně velký prostor má také dětská literatura a literatura určená mládeži, najdeme díla jako Ludvík Aškenázy – *Putování za švestkovou vůní*, Ivona Březinová – *Jmenuji se Ester, Holky na vodítku*, Felix Háj – *Školák Kája Mařík*, Astrid Lindgrenová – *Bratři Lví srdce*, Marie Majerová – *Robinsonka*, František Nepil – *Já, Baryk*, Jo Nesbø – *Doktor Proktor a vana času*.

Své místo má mezi unikátními díly také detektivní a kriminální literatura, zvláště severští autoři posledního desetiletí – Stieg Larsson (*Dívka, která koplá do vosího hnízda*), i v této kategorii Jo Nesbø (*Krev na sněhu, Nemesis, Pentagram*) či Lars Kepler (*Hypnotizér, Stalker*).

Objevuje se také fantasy literatura, například Simon Clark (*Noc trifidů*). Do skupiny unikátně zastoupených děl se často dostali jednotlivé části ság – George R. R. Martin (*Píseň ledu a ohně*) či Andrzej Sapkowski (*Meč osudu, Čas opovržení, Paní jezera*).

V maturitním kánonu lze objevit i autory oddechové literatury určenou především ženám – *Padesát odstínů šedi* E. L. James, *Banánové rybičky* Haliny Pawlovské či *Líbáš jako Bůh* Marie Poledňákové. Často jsou díla tohoto typu zfilmována a dostávají se tak do širšího povědomí. To se projevuje nejen v tomto žánru – z dalších titulů, které jsou známé také pro svou filmovou adaptaci, jmenujme například *Minority report* Phillipa K. Dicka, *Monthy Pythonův Život Bryana*¹⁰⁰, *Jistě, pane ministře*¹⁰¹, *Léto s kovbojem* Jaromíry Kolárové či *Trainspotting* Irvina Welsche.

Mezi unikátně zastoupenými tituly najdeme i autory umělecky hodnotné literatury – Danielu Hodrovou (*Trýznivé město*), Drago Jančara (*Kateřina, páv a jezuita*) či Roberta Musila (*Muž bez vlastností*).

⁹⁹ Viz kapitola 3.5.5.

¹⁰⁰ Zde se jedná zřejmě o knižní vydání scénáře.

¹⁰¹ V tomto případě kniha vychází z původního televizního seriálu.

3.7 Typologie seznamů

Vzhledem k technice zpracování dat jsme s každým zařazeným seznamem intenzivně individuálně pracovali. Seznamy děl se velice liší i ve změřitelných parametrech, některé charakteristiky však lze vypožorovat jen při komplexním zkoumání skladby děl. Pokusili jsme se proto vypracovat jistou typologii seznamů děl.

Jednotlivé skupiny se vydělily významným počtem či neobvyklou skladbou děl. U každé z nich jsme vybrali jeden či více ilustračních seznamů, na jejichž příkladu se pokusíme ukázat jejich podobu a případně odhadnout motivaci autorů při tvorbě právě takového seznamu.

Typ seznamu	Název školy	Titulů celkem	% prózy	% literatury 20. a 21. století
Průměrný	<i>MS68_TrivisProstejov:</i> TRIVIS - Střední škola veřejnoprávní Prostějov, s.r.o.	90	66,67%	61,11%
	<i>MS26_PrumProstejov:</i> Střední odborná škola průmyslová a Střední odborné učiliště strojírenské, Prostějov, Lidická 4	85	68,24%	68,24%
Četný	<i>CG79_BGymBudej:</i> Biskupské gymnázium J. N. Neumanna a Církevní základní škola	392	64,03%	63,27%
	<i>AG79_TruhlaPraha:</i> Gymnázium Jiřího Gutha-Jarkovského, Praha 1, Truhlářská 22	389	69,15%	65,04%
Nenáročný	<i>MS26_SPŠEOlomouc:</i> Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola elektrotechnická, Olomouc, Božetěchova 3	60	71,67%	68,33%
	<i>US69_PohodaLitomerice:</i> Střední škola Pohoda s.r.o.	60	75,00%	50,00%
Náročnější/ poetický	<i>US63_PodripRoudnice:</i> Soukromá podřípská střední odborná škola a střední odborné učiliště o.p.s.	139	50,36%	57,55%
	<i>UG79_GymVarnsdorf:</i> Gymnázium Varnsdorf	99	43,43%	46,46%

	AS65_HotKlan: Střední škola hotelnictví a gastronomie SČMSD Praha, s.r.o.	207	65,22%	60,39%
Současný	AS63_OAKarlPraha: Karlínská obchodní akademie a vyšší odborná škola ekonomická	152	71,05%	77,63%
	ZS33_SŠNOByst: Střední škola nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem	120	71,67%	64,17%
Subjektivní	US23_StavČUsti: Střední průmyslová škola stavební a Střední odborná škola stavební a technická, Ústí nad Labem	113	78,76%	69,91%

Tabulka 5: Typologie seznamů

Tři hodnoty uvedené v tabulce, tedy počet titulů, procento prozaických titulů a procento titulů spadajících do časového období 20. a 21. století, byly vybrány jako signifikantní. Výraznější výkyv v některém z těchto parametrů zpravidla ukazuje na specifičnost seznamu.

Začněme **průměrnými seznamy**. Ty byly vybrány právě na základě měřitelných parametrů, neboť během zpracovávání dat rozhodně nevyčnívaly. Množství titulů v těchto seznamech se blíží mediánu (83,5). V seznamu děl Střední odborné školy průmyslové a středního učiliště odborného strojírenského, Prostějov najdeme téměř všechny tituly z první třicítky děl seřazených dle četnosti (chybí pouze *Evžen Oněgin* Alexandra Sergejeviče Puškina). I mnoho dalších děl s vysokou četností je zde zastoupeno. Seznam této školy nevyčnívá ani v nejnovější literatuře, která bývá nejčastěji rozrůzněná. Najdeme zde dílo Michala Viewegha, Květy Legátové, Petra Šabacha i hru Zdeňka Svěráka a Ladislava Smoljaka, ze světové literatury Dana Browna a Paula Coelho. Autoři seznamu většinou volili díla dobře přístupná a adekvátně náročná. Na škole TRIVIS – Střední škola veřejnoprávní Prostějov oproti tomu do seznamu děl zařadili také tituly literatury pro děti a mládež a oddechovou literaturu. Najdeme zde *Paní Láryfáry* Betty MacDonaldové, *Pana Kaplana* Leo Rostena, *Klapzubovu jedenáctku* Eduarda Basse, *Rychlé šípy* Jaroslava Foglara, *Devatero pohádek* Karla Čapka či humoristický román *Stará dáma vaří jed* Arto Paasilinny.

Námi vytvořené kategorie nejsou samozřejmě vzájemně nepropustné a díky výše zmíněným dílům se může seznam děl prostějovské školy TRIVIS přelévat do kategorie **nenáročného seznamu**. Tu v naší typologii reprezentuje především seznam děl Střední průmyslové školy elektrotechnické Olomouc. Kromě minimálního rozsahu a výběru nejméně náročných děl je tento (a další podobné) seznam charakteristický výběrem pouze části literárních děl, ačkoliv

je to v rozporu s Kritérii. Ta říkají, že „za literární dílo je považováno komplexní dílo, nikoli jeho část“.¹⁰² Žákům je tedy nabízen výběr povídek a dalších dílčích celků (*Doktor Kazisvět, Přivedla žebráka na mizinu, Hastrman z Povídek malostranských* Jana Nerudy; *Libuše, Praotec Čech* a *O Horymírovi ze Starých pověstí českých* Aloise Jiráska), v případě poezie jednotlivé básně (*Vodník* a *Poklad z Kytice* Karla Jaromíra Erbena; pět básní ze *Slezských písní* Petra Bezruče). Střední škola Pohoda Litoměřice zase rezignovala na široký výběr zvláště poezie a žákům nabídla pouze tři básnické sbírky. Dále přes minimální rozsah hromadí díla jednotlivých autorů (najdeme zde několik děl od *Molièra, Boženy Němcové, Ericha Maria Remarquy, Jana Nerudy, Oscara Wilda a dalších*), o komplexním pohledu na literaturu zde příliš hovořit nemůžeme.

Naproti tomu se objevují školy, které připravily seznamy obsahující také **náročnou** četbu. Často nabízí více **poezie** a větší množství unikátních a málo zastoupených titulů. Nejde vždy o gymnázia, seznamy tohoto typu v našem vzorku reprezentuje třeba Střední škola hotelnictví a gastronomie SČMSD. Seznam děl této školy se také neomezuje na obvyklé anglicky píšící autory a najdeme zde díla jako například *Tao-Te-Ťing Lao-c'*, *Křižáci Henryka Sienkiewicze*, *Modrý pták* Maurice Maeterlincka, *Šoša* Isaaca Bashevis Singera či *Umírala mladičká* Franse Eemila Sillanpää. Gymnázium Varnsdorf je jedinou školou z našeho vzorku, na které próza netvoří většinu. Nabízí velký podíl poezie, ovšem při bližším zkoumání vyšlo najevo, že se většinou jedná o české básníky převážně přelomu 19. a 20. století a první půlky 20. století a většina z nich je v seznamu děl zastoupena hned několika tituly (František Halas, Jiří Orten, Jaroslav Seifert, Karel Toman). Vyvážený seznam děl přináší Soukromá podřipská střední odborná škola a střední odborné učiliště. Najdeme v něm unikátní položky i klasická díla s vysokou četností, přiměřený výběr poezie a dramatu a vyvážené zastoupení všech časových období.

S předchozí skupinou se často prolíná kategorie **četných seznamů**. Zde figurují hojně gymnázia a dávají žákům na výběr z několika set titulů. Zastoupení jednotlivých kategorií je vyvážené, žáci mají větší možnost vybírat své oblíbené či přečtené tituly. Pro žáky může být minusem horší orientace v seznamu, zvláště v případě Biskupského gymnázia J. N. Neumanna. V seznamu této školy jsou díla seřazena abecedně dle příjmení autora, nikoliv dle časových kritérií, jak je obvyklé. Přirozeně tato skupina vygenerovala velké množství unikátně zastoupených děl.

¹⁰² Viz příloha 1.

Seznamy, které akcentují literaturu 20. a 21. století, jsme označili jako **současné**. V rámci této kategorie se mohou vydělovat minimálně dva další proudy. Seznam děl Karlínské obchodní akademie sice obsahuje 77,63 % literatury 20. a 21. století (největší podíl z našeho vzorku), ovšem většina děl je vydána spíše v první polovině 20. století, čteně jsou zastoupeni autoři jako Karel Čapek a Bohumil Hrabal, ze zahraničních autorů Erich Maria Remarque a Ernest Hemingway. V seznamu děl Střední školy nábytkářské a obchodní Bystřice pod Hostýnem sice procento literatury 20. a 21. století není tak vysoké, ale najdeme zde množství titulů vydaných v posledním čtvrtstoletí, zvláště zahraniční literatury (Bernhard Schlink – *Předčítač*, John Boyne – *Chlapec v pruhovaném pyžamu*, Jo Nesbø – *Nemesis*, Paula Hawkins – *Dívka ve vlaku*).

Seznamy takového typu jsou často blízké seznamům **subjektivním**. V nich je patrný osobní vkus autorů a často se v nich objevují unikátní díla. Jako příklad jsme vybrali seznam děl oboru Mechanik seřizovač Střední průmyslové školy stavební a Střední odborné školy stavební a technické, Ústí nad Labem. Najdeme v nich tituly jako *Tělo a krev* Michala Cunninghama, *Příliš mnoho štěstí* Alice Munroové či *Tisíce planoucích sluncí* Khaleda Hosseiniho. Že je tento seznam výtvozem jednotlivce, nepřímo potvrzuje fakt, že právě tato škola vypadalo pro každý obor i třídu samostatný seznam děl.

Dále jsme se pokusili jsme objevit seznamy **regionální**, které by ve zvýšené míře nabízely díla autorů spjatých s místem, ve kterém se škola nachází. Taková díla se objevují spíše výjimečně a na komplexní podobu seznamu nemají zásadnější vliv. Ojediněle se také objeví dílo, které region tematizuje (Stanislava Tuzová – *Pověsti Teplicka*; Jaromír Polášek a Jiřina Polášková – *Pověsti a legendy Moravy a Slezska*).

Typologie jistě není vyčerpávající, postihuje nejvýraznější charakteristiky seznamů. Přehled různých seznamů však přináší otázky o jejich ideální podobě, o populární četbě či přístupu k nejnovější literatuře.

4 Závěr

Domněnkám a předpokladům, které se pojí s tématem maturitního kánonu, se mnohdy nedostává exaktního ověření. Díky této analýze můžeme nyní nabídnout souhrnný pohled na maturitní kánon.

Seznamy děl se ukázaly jako pestrá skupina dokumentů. Výrazně se od sebe odlišují kvantitou i uměleckou kvalitou zahrnutých děl. Z některých vysvítá motivace tvůrců seznamů, jiné vybočují svým obsahem. To nám umožnilo navrhnout typologii školních seznamů děl.

Školní a maturitní kánon nahlíží na literární díla specifickým prismatickým. Jinak pracuje s důležitostí literární kvality a má jiná měřítká náročnosti textu i tématu. Proto často nekoresponduje s odbornými výběry kanonických děl.

Ze čtyř vyslovených hypotéz se dvě podařilo potvrdit, jednu vyvrátit a jednu bylo nutné zamítnout. První hypotéza předpokládala, že počet titulů v seznamech děl gymnázií je vyšší než v seznamech děl středních odborných škol. Skutečně tomu tak je – gymnázia nabízejí průměrně o 33,68 % více položek než střední odborné školy. Druhá hypotéza očekávala výskyt typických položek pro jednotlivé obory vzdělávání. Již během sběru dat se ukázalo, že seznamy děl nebude možné členit dle jednotlivých oborů. Naprostá většina středních odborných škol nabízí několik oborů vzdělávání, ovšem seznam děl je pro všechny totožný. Třetí hypotéza předpokládala, že se v rámci České republiky neobjevují regionální rozdíly. Ukázalo se ovšem, že průměrný počet titulů je vyšší v ekonomicky vyspělejších krajích, regionálnost tedy hraje v podobě seznamů děl roli. Čtvrtá hypotéza byla potvrzena – nejnovější literatura, tedy poprvé vydaná v 21. století, není ustálena a v seznamech děl se objevuje široké spektrum titulů tohoto období. Podařilo se také vyvrátit širěji sdílenou hypotézu, která předpokládá, že vydání *Seznamu autorů, literárních děl, literárních žánrů, směrů a hnutí*, který se vztahuje k didaktickému testu, ovlivnilo podobu seznamů děl.

Celek práce ukazuje, jak český maturitní kánon vypadá, jaké tituly jsou v něm čteně zastoupeny i jak různorodá díla v něm můžeme najít. Přináší také představu, jak školy pracují se současnou literaturou a se specifickými literárními žánry. Může nastavit zrcadlo dění kolem maturit a odpovědět na otázky, které maturita z českého jazyka a literatury přináší a přinášet bude.

Nastolené téma přineslo další podněty. Za nejpalčivější považujeme otázky, zda konkrétní seznam děl koresponduje s výukou literatury na dané škole a co tvůrci seznamů zohledňují při výběru děl. Zajímavé poznatky by jistě přineslo také zkoumání provázanosti školních seznamů a používaných středoškolských učebnic.

5 Seznam použité literatury

BARTHES, Roland. Nepřekonatelná antinomie?: Úvaha nad učebnicí literatury. *A2*. 2020, **XVI**(15), 19. ISSN 1803-6635.

BÍLEK, Petr A. Dekáda v české literatuře: Hodně balastu a málo velkých románů, vyniká Topol či Sidon [online]. 27. 12. 2019 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/ceska-literatura-2010-2019/r~eacde10e28ca11ea8776ac1f6b220ee8/>

BÍLEK, Petr A. Diskurzivní prostor popkultury aneb Proč by Otokar Březina neměl přejet krtečka. *Slovo a smysl* [online]. 2006, **3**(6), 23–49 [cit. 2021-5-22]. Dostupné z: <http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/149>

BÍLEK, Petr A. Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty. WIENDL, Jan, ed. *Literatura a kánon*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a literární vědy, 2007, s. 7–18. ISBN 978-80-7308-193-5.

BÍLEK, Petr A. Kánon. *Host do školy*. 2007, (4), 22–23. ISSN 1211-9938.

BÍLEK, Petr A. Proč je důležité učit literaturu: Teze, jež patří přítloci na dveře sborovny. *A2*. 2020, **XVI**(15), 18. ISSN 1803-6635.

BLOOM, Harold. *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků*. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-013-3.

BROŽOVÁ, Pavla a BROŽ, František. O kánonu nejen maturitním. *Host do školy*. 2006, (1), 23–24. ISSN 1211-9938.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870-1970 a její kanonické texty*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-1924-8.

ČINÁTLOVÁ, Blanka. Zahálčivé, vážné čtení: Literární kánon: pro a proti. *A2*. 2018, **18**(XIV), 5. ISSN 1803-6635.

FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2410-7.

FIALOVÁ, Alena. Česká próza po roce 2000. *CzechLit* [online]. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-proza-po-roce-2000/>

FLAKOVÁ, Jarmila. Česká moderní literatura psaná ženami. *CzechLit* [online]. 3. 8. 2016 [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-moderni-literatura-psana-zenami/>

GAMMELGAARD, Karen. Kánon – literární, nebo textový? FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 16–35. ISBN 80-85778-51-3.

GUILLORY, John. Kanonické a nekanonické: současná diskuse. Imaginární politika reprezentace. *Česká literatura*. 2007, **56**(2), 184–217. ISSN 0009-0468.

HAMAR, Eleonóra. Cpát se knihami: Hravá vyprávění o pochmurných věcech. *A2*. 2018, **18**(XIV), 6. ISSN 1803-6635.

HNÍK, Ondřej. Školní literární kánon. *Český jazyk a literatura*. 2016, **66**(5), 234–241. ISSN 0009-0786.

HOŠNA, Jiří. Kánon české středověké literatury. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 311–319. ISBN 80-85778-51-3.

CHALUPECKÝ, Jindřich. *Cestou necestou*. Jinočany: H & H, 1999. ISBN 80-86022-61-7.

CHEJNOVÁ, Pavla. Povinná školní četba v českém společenském kontextu. *CANON: Otázky kánonu v literatuře a vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2014, 41–48. ISBN 978-80-246-2975-9.

CHVATÍK, Květoslav. Význam literárního kánonu. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 36–39. ISBN 80-85778-51-3.

JANOUSEK, Pavel. Didaktici všech českých zemí, spojte se!: kontraúvahy o dnešní pedagogické revoluci. Část 2. *Tvar*. 2009, **20**(7), 10–11. ISSN 0862-657X.

JANOUSEK, Pavel. Didaktici všech českých zemí, spojte se!: kontraúvahy o dnešní pedagogické revoluci. Část 1. *Tvar*. 2009, **20**(6), 6–7. ISSN 0862-657X.

JANOŮŠEK, Pavel. O novém literárněhistorickém paradigmatu, dějinách, kánonu a literárních vědcích: aneb generálové se vždy připravují na minulou bitvu. *Host*. 2006, **22**(6), 20–24. ISSN 1211-9938.

JANOŮŠEK, Pavel. S kanónem na kánon: Kvadratura kánonu a nesamozřejmost jeho samozřejmosti. Část 1. *Tvar*. 2015, **26**(16), 11–12. ISSN 0862-657X.

JANOŮŠEK, Pavel. S kanónem na kánon: Kvadratura kánonu a nesamozřejmost jeho samozřejmosti. Část 2. *Tvar*. 2015, **26**(17), 16–17. ISSN 0862-657X.

JIROŮŠEK, Jan. Co to vlastně znamená, když se řekne "česká literatura"? Pokus o hru na dané téma. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 15–25. ISBN 80-85778-51-3.

JUNGMANNOVÁ, Lenka. David Drábek. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2020-06-10]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1813&hl=david+dr%C3%A1bek+>

KAPLICKÁ YAKIMOVA, Věra. *Literární kánon a překračování hranic: formování kánonu v cizím prostředí*. České Budějovice: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2585-2.

KOTEN, Jiří a Michaela KOTENOVÁ. Nejřednější z májovců: Lesk a bída současného literárního vzdělávání. *A2*. 2020, **XVI**(15), 7. ISSN 1803-6635.

KRÁLÍKOVÁ, Andrea. Pitva literatury: Co prozrazují diskuse o maturitním kánonu. *A2*. 2020, **XVI**(15), 5. ISSN 1803-6635.

LISTÍKOVÁ, Renáta. Literární kánon ve vzdělávání z pohledu francouzské a české tradice. *CANON: Otázky kánonu v literatuře a vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2014, 17–26. ISBN 978-80-246-2975-9.

MACURA, Vladimír a Alice JEDLIČKOVÁ, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-848.

MALÁT, Jan. *Hudební slovník*. 4. Praha: Fr. A. Urbánek, 1945.

MALÝ, Radek. K problematice kánonu v literatuře pro děti a mládež. *Český jazyk a literatura*. 2015, **65**(4), 173–177. ISSN 0009-0786.

MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze*. 2007, (3), 63–73. ISSN 1212-5547.

MARKOVÁ, Eva. Od abstinence k recidivě: Didaktika literatury a role tvůrčího psaní ve výuce. *A2*. 2020, XVI(15), 6. ISSN 1803-6635.

MOLDANOVÁ, Dobrava. Chvála nekanonických autorů. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 40–48. ISBN 80-85778-51-3.

MOLDANOVÁ, Dobrava. Úvaha o kánonu. NOVOTNÝ, Vladimír, ed. *Postmodernismus v umění a literatuře: sborník příspěvků z vědeckého symposia s mezinárodní účastí 10. a 11. října 2001 v Plzni*. Plzeň: Pro libris, 2003, 161-166. ISBN 80-86446-10-7.

MÜLLER, Richard. Literární kánon: modely (dis)kontinuity. *Česká literatura*. 2007, 56(2), 167–183. ISSN 0009-0468.

NEZKUSIL, Vladimír. Literární kánon a Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. *Český jazyk a literatura*. 2005, 55(4), 157–161. ISSN 0009-0786.

ORTHOFFER, Michael A. Co přetrvává?: Nad literárním kánonem 21. století. *A2*. 2018, XIV(18), 4. ISSN 1803-6635.

PAPOUŠEK, Vladimír. Restylizace kánonu. WIENDL, Jan, ed. *Literatura a kánon*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a literární vědy, 2007, s. 31–42. ISBN 978-80-7308-193-5.

POKORNÝ, Martin. Mezi výkladní skříní a cihlou: Jak ve výuce vrátit hlas básníku i básni. *A2*. 2020, XVI(15), 4. ISSN 1803-6635.

PYNSET, Robert B. *Czech prose and verse*. London: University of London, 1979. ISBN 0-485-17519-3.

REICH-RANICKI, Marcel. Potřebujeme literární kánon? *Host*. 2004, 20(6), 9–12. ISSN 1211-9938.

Rejstřík škol a školských zařízení. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://rejstriky.msmt.cz/rejskol/>

REJZEK, Jiří. *Etymologický slovník*. 3. Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.

Rybolov v době hladu: Anketa o smyslu výuky literatury. *A2*. 2020, **XVI**(15), 8. ISSN 1803-6635.

SOUKAL, Josef. Maturitní kánon spisovatelů a literární historie na střední škole. *Asociace češtinářů* [online]. [cit. 2021-5-21]. Dostupné z: <https://www.ascestinaru.cz/josef-soukal-maturitni-kanon-spisovatelu-a-literarni-historie-na-stredni-skole/>

SOUKAL, Josef. Nebojme se do seznamů četby zařadit dílo, jež se zdá být nad síly maturantů. *Řízení školy: Speciál pro SŠ*. 2020, **4**(1), 4. ISSN 1214-8679.

Srovnání krajů v České republice: Makroekonomické ukazatele. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/5-makroekonomicke-ukazatele-2k04cfce1s>

ŠERLAIMOVÁ, Světlana. Český román a evropský kánon. FEDOROVÁ, Stanislava. *Otázky českého kánonu: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky; Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 60–66. ISBN 80-85778-51-3.

ŠIDÁK, Pavel. Česká poezie od roku 2000 do současnosti – Poznámky k české literatuře pro děti a mládež. *Čtenář: Měsíčník pro knihovny* [online]. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.svkkl.cz/ctenar/clanek/952>

ŠIDÁK, Pavel. Mírné pohyby české literatury od roku 2000 do současnosti. *Čtenář: Měsíčník pro knihovny* [online]. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.svkkl.cz/en/ctenar/clanek/994>

ŠMAHELOVÁ, Hana. Několik poznámek na obranu kánonu a kontinuity v literární historii. WIENDL, Jan, ed. *Literatura a kánon*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a literární vědy, 2007, s. 43–51. ISBN 978-80-7308-193-5.

ŠPÍNA, Michal. Nejlepší světové prózy od roku 2000: Příloha. *A2*. 2018, **18**(XIV), I-VIII. ISSN 1803-6635.

ŠULC, Jan. Literární kánon a jeho narušitelé. *Host*. 2015, **31**(6), 25. ISSN 1211-9938.

ŠVEC, Štefan B. P. Krize české literatury: Pár povrchních marketingových keců. *A2*. 2008, **IV**(13), 1, 16, 17. ISSN 1801-4542.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Praha: Host, 2017. ISBN 978-80-7491-850-6.

TUREČEK, Dalibor. Povaha a způsob existence kánonu národní literatury (na příkladu českého 19. století). WIENDL, Jan, ed. *Literatura a kánon*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a literární vědy, 2007, s. 53–72. ISBN 978-80-7308-193-5.

VOJTÍŠEK, Ondřej. *Analýza seznamů děl k maturitě* [online]. [cit. 2021-6-30]. Dostupné z: <https://uclk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/56/2021/03/Analyza-seznamu-literarnich-del-k-maturite.pdf>

VOJTÍŠEK, Ondřej. *Literární kánon z maturitní perspektivy*. [před vydáním].

Vyhláška o bližších podmínkách ukončování vzdělávání ve středních školách maturitní zkouškou. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 10. 6. 2009 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/48686/>

WERNISCH, Ivan. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl: zapomenutí, opomíjení a opovrhování: z jiné historie české literatury (léta 1850-1940)*. Brno: Petrov, 2000. ISBN 80-7227-087-7.

6 Seznam příloh

Příloha 1

KATALOG POŽADAVKŮ ZKOUŠEK SPOLEČNÉ ČÁSTI MATURITNÍ ZKOUŠKY
platný od školního roku 2015/2016

Přiloženo v externím dokumentu.

Příloha 2

KATALOG POŽADAVKŮ ZKOUŠEK SPOLEČNÉ ČÁSTI MATURITNÍ ZKOUŠKY
platný od školního roku 2017/2018

Přiloženo v externím dokumentu.

Příloha 3

Kódy oborů vzdělávání

Příloha 4

Zastoupení autorů literárních děl, literárních žánrů, směrů a hnutí (ze Seznamu autorů
k didaktickému testu)

Příloha 5

Četná díla

7 Přílohy

Příloha 3 – Kódy oborů vzdělávání

Kód	Obor vzdělávání
16	Ekologie a ochrana životního prostředí
18	Informatické obory
21	Hornictví a hornická geologie, hutnictví a slévárenství
23	Strojírenství a strojírenská výroba
26	Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika
28	Technická chemie a chemie silikátů
29	Potravinářství a potravinářská chemie
31	Textilní výroba a oděvnictví
32	Kožodělná a obuvnická výroba a zpracování plastů
33	Zpracování dřeva a výroba hudebních nástrojů
34	Polygrafie, zpracování papíru, filmu a fotografie
36	Stavebnictví, geodézie a kartografie
37	Doprava a spoje
39	Speciální a interdisciplinární obory
41	Zemědělství a lesnictví
43	Veterinářství a veterinární prevence
53	Zdravotnictví
63	Ekonomika a administrativa
65	Gastronomie, hotelnictví a turismus
66	Obchod
68	Právo, právní a veřejnosprávní činnost
69	Osobní a provozní služby
72	Publicistika, knihovnictví a informatika
75	Pedagogika, učitelství a sociální péče
78	Obecně odborná příprava
79	Obecné vzdělávání (gymnaziální)
82	Umění a užité umění

Příloha 4 – Zastoupení autorů literárních děl, literárních žánrů, směrů a hnutí (ze Seznamu autorů k didaktickému testu)

Autoři, jejichž dílo se nachází mezi čtenými díly	Autoři, jejichž dílo se nenachází mezi čtenými díly
Světová literatura do konce 18. století	
Epos o Gilgamešovi	Bible (Starý zákon a Nový zákon)
Homér	Ezop
Sofokles	Ovidius
Giovanni Boccaccio	Píseň o Rolandovi
François Villon	Dante Alighieri
Miguel de Cervantes	Francesco Petrarca
William Shakespeare	Voltaire
Molière	
Daniel Defoe	
Jonathan Swift	
Johann Wolfgang Goethe	
Česká literatura do konce 18. století	
Kosmas	Konstantin a Metoděj
Jan Amos Komenský	Kristiánova legenda
	Hospodine, pomiluj ny
	Alexandreida
	Kronika tak řečeného Dalimila
	Mastičkář
	Podkoní a žák
	Jan Hus
	Václav Hájek z Libočan
	Bedřich Bridel
Světová literatura 19. století	
Jane Austenová	Walter Scott
Alexandr Sergejevič Puškin	George Gordon Byron
Honoré de Balzac	Alexandre Dumas

Victor Hugo

Edgar Allan Poe

Nikolaj Vasiljevič Gogol

Charles Dickens

Gustave Flaubert

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Charles Baudelaire

Lev Nikolajevič Tolstoj

Émile Zola

Oscar Wilde

Walt Whitman

Henrik Ibsen

Jules Verne

Jean Arthur Rimbaud

Anton Pavlovič Čechov

Česká literatura 19. století

František Ladislav Čelakovský

Josef Kajetán Tyl

Karel Hynek Mácha

Karel Jaromír Erben

Božena Němcová

Karel Havlíček Borovský

Jan Neruda

Svatopluk Čech

Alois Jirásek

Jaroslav Vrchlický

Vilém Mrštík

Josef Dobrovský

Josef Jungmann

Rukopis královédvorský

Rukopis zelenohorský

Josef Václav Sládek

Světová literatura 20. století

Franz Kafka

Michail Bulgakov

Erich Maria Remarque

Ernest Hemingway

John Steinbeck

George Orwell

Samuel Beckett

Albert Camus

Alexandr Solženicyn

Jack Kerouac

Thomas Mann

Guillaume Apollinaire

James Joyce

Boris Pasternak

Tennessee Williams

Friedrich Dürrenmatt

Gabriel García Márquez

William Styron

Umberto Eco

Česká literatura 20. století

Petr Bezruč

Viktor Dyk

Ivan Olbracht

Jaroslav Hašek

Karel Čapek

Vladislav Vančura

Jaroslav Havlíček

Jiří Wolker

Vítězslav Nezval

Jaroslav Seifert

Jan Werich – Jiří Voskovec

František Hrubín

Bohumil Hrabal

Ladislav Fuks

Josef Škvorecký

Arnošt Lustig

Milan Kundera

Ota Pavel

Zdeněk Svěrák – Ladislav Smoljak

Václav Havel

Antonín Sova

Otokar Březina

Stanislav Kostka Neumann

Fráňa Šrámek

Jaroslav Durych

František Halas

Vladimír Holan

Jiří Kolář

Jiří Orten

Jan Skácel

Ludvík Vaculík

Pavel Kohout

Vladimír Páral

Josef Topol

Příloha 5 – Četná díla

Autor	Dílo	Četnost
Erben	Kytice z pověstí národních	98,72 %
Mácha	Máj	98,72 %
Remarque	Na západní frontě klid	96,41 %
Neruda	Povídky malostranské	96,15 %
Molière	Lakomec	92,31 %
Shakespeare	Romeo a Julie	89,74 %
Hrabal	Ostře sledované vlaky	88,72 %
Pavel	Smrt krásných srnců	88,46 %
Mrštíkové	Maryša	88,21 %
Gogol	Revizor	88,21 %
Viewegh	Báječná léta pod psa	86,92 %
Dyk	Krysař	85,90 %
Saint-Exupéry	Malý princ	84,87 %
Hemingway	Stařec a moře	84,62 %
Fuks	Spalovač mrtvol	84,36 %
Poláček	Bylo nás pět	83,85 %
Rolland	Petr a Lucie	83,85 %
Puškin	Evžen Oněgin	82,56 %
Hugo	Chrám Matky Boží v Paříži	80,00 %
Lustig	Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou	79,23 %
Čapek	Bílá nemoc	77,69 %
Styron	Sophiina volba	77,69 %
Němcová	Babička	77,44 %
Wilde	Obraz Doriana Graye	76,67 %
Hašek	Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války	76,41 %
Orwell	Farma zvířat	74,87 %
Čapek	RUR	74,36 %
Vančura	Rozmarné léto	74,36 %
Shakespeare	Hamlet	73,33 %
Boccaccio	Dekameron	72,31 %
Shaw	Pygmalion	71,28 %
Wolker	Těžká hodina	70,51 %

Bezruč	Slezské písně	67,18 %
Steinbeck	O myších a lidech	65,90 %
Zola	Zabiják	64,10 %
Komenský	Labyrint světa a ráj srdce	63,08 %
Balzac	Otec Goriot	62,82 %
Dickens	Oliver Twist	61,54 %
Kafka	Proměna	61,28 %
Olbracht	Nikola Šuhaj loupežník	59,74 %
Kundera	Žert	59,49 %
Škvorecký	Zbabělci	58,46 %
Tyl	Strakonický dudák	57,95 %
Jirotka	Saturnin	56,92 %
Dostojevskij	Zločin a trest	56,67 %
Eco	Jméno růže	56,67 %
Vrchlický	Noc na Karlštejně	54,10 %
Orwell	1984	54,10 %
Otčenášek	Romeo, Julie a tma	53,85 %
Baudelaira	Květy zla	53,33 %
Čapek	Válka s mloky	52,82 %
Hrabal	Obsluhoval jsem anglického krále	51,28 %
Havel	Audience	50,51 %
Havlíček	Petrolejové lampy	50,26 %
Defoe	Robinson Crusoe	49,74 %
Fitzerald	Velký Gatsby	48,72 %
Kerouack	Na cestě	48,72 %
Borovský	Tyrolské elegie	48,46 %
Němcová	Divá Bára	48,21 %
Solženicyn	Jeden den Ivana Děnisoviče	47,95 %
Goethe	Utrpení mladého Werthera	47,69 %
Flaubert	Paní Bovaryová	47,44 %
Borovský	Král Lávra	47,18 %
Tolstoj	Anna Karenina	46,41 %
Čapek	Povídky z jedné a druhé kapsy	45,64 %
Nabokov	Lolita	44,10 %
Beckett	Čekání na Godota	43,33 %

Nezval	Edison	43,08 %
Jirásek	Staré pověsti české	42,31 %
	Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV.	
Čech	Století	41,28 %
Kundera	Směšné lásky	41,28 %
Homér	Odyssea	41,03 %
Hrabě	Blues pro bláznivou holku	40,00 %
Hrubín	Romance pro křídlovku	39,74 %
Kesey	Vyhoďme ho z kola ven	39,23 %
Heller	Hlava XXII	38,72 %
Maupassant	Kulička	37,95 %
Seifert	Maminka	36,92 %
Shakespeare	Zkročení zlé ženy	36,41 %
Cervantes	Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha	36,41 %
Poe	Havran	36,15 %
Camus	Cizinec	35,64 %
Hugo	Bídníci	34,87 %
Salinger	Kdo chytá v žitě	34,62 %
Neruda	Balady a romance	34,36 %
Arbes	Svatý Xaverius	34,10 %
Borovský	Křest sv. Vladimíra	33,59 %
Kryl	Kníška Karla Kryla	33,59 %
Goldoni	Sluha dvou pánů	33,59 %
Moravia	Horalka	33,59 %
Poe	Jáma a kyvadlo a jiné povídky	33,33 %
Austenová	Pýcha a předsudek	32,82 %
Kaplický	Kladivo na čarodějnice	31,54 %
Tolkien	Hobit	31,03 %
	Epos o Gilgamešovi	30,26 %
Hemingway	Komu zvoní hrana	29,23 %
Bulgakov	Mistr a Markétka	28,97 %
Poe	Povídky	28,72 %
Vančura	Markéta Lazarová	28,46 %
Gellner	Po nás ať přijde potopa	28,21 %
Nezval	Manon Lescaut	28,21 %

Kafka	Proces	28,21 %
Čapek	Matka	27,44 %
Sofoklés	Král Oidipús	27,44 %
Tolkien	Pán prstenů, Společenstvo prstenu	27,44 %
Villon	Testament	26,67 %
Brontëová	Jana Eyrová	26,41 %
Felscherinow	My děti ze stanice ZOO	26,41 %
Drda	Němá barikáda	26,15 %
Legátová	Jozova Hanule	26,15 %
Voskovec, Werich	Balada z hadrů	25,90 %
Šlejhar	Kuře melancholik	25,90 %
Němcová	V zámku a podzámčí	25,38 %
Hemingway	Sbohem, armádo	25,38 %
Hrabal	Postřižiny	25,13 %
John	Memento	25,13 %
Sofoklés	Antigona	24,87 %
Dousková	Hrdý Budžes	24,62 %
Shakespeare	Othello	24,36 %
Kosmas	Kronika česká	24,10 %
Čapek	Krakatit	23,33 %
Škvorecký	Prima sezóna	23,33 %
Brontëová	Na Větrné hůrce	23,33 %
Maupassant	Miláček	23,33 %
Havel	Zahradní slavnost	22,82 %
Ginsberg	Kvílení	22,82 %
Merle	Smrt je mým řemeslem	22,82 %
Sienkiewicz	Quo vadis?	22,82 %
Swift	Gulliverovy cesty	22,82 %
Seifert	Na vlnách TSF	22,05 %
Irving	Svět podle Garpa	22,05 %
Wilde	Jak je důležité mítí Filipa	21,79 %
Bradbury	451°Fahrenheita	21,79 %
Franková	Deník Anny Frankové	21,79 %
Doyle	Pes baskervillský	21,54 %
Škvorecký	Tankový prapor	21,03 %

Rimbaud	Opilý koráb	21,03 %
Golding	Pán much	21,03 %
Smoljak, Svěrák	Dobytí severního pólu	20,77 %
Coelho	Alchymista	20,77 %
Remarque	Tři kamarádi	20,00 %